

« آثار اسلامیہ و ملیہ تدقیقہ انجمنی » طرفندہ ایکی آمده بر نشر ایملیر

برنجی جلد

اسلام مدینتہ و نورک حرثہ عالم

ملی تبعا بر مجموعہ سی

وین ، اخلاق ، حقوق ، اقتصاد ، لسانیات ، بدیعیات ، قیامت ، بنیہ اجتماعیہ تدقیقاتی

مدیر :

کوبیللی زاده محمد فؤاد

دارالفنون تورک تاریخ ادبیاتی معلمی

« آثار اسلامیہ و ملیہ تدقیقہ انجمنی » کاتب عمومیسی

استانبول — مطبعہ عامره

۱۳۳۱

ملى تېبىلىر مجموعهسى : بىرىنچى جىلد

صاى ۱-۳

شەخسى تەرقىقلەر

تورك ادبىاتىندە عاشق طرزىنىڭ مەنشأ و تكاملى ھىندە برتجىرە [كوبرىلى زادە محمد فؤاد]	۴۶ — ۵
برقومك تەدقىقىندە تەقىب اولونەجى اصول [ضيا كوك آلپ]	۲۰۵ — ۱۹۳
اسكى توركلىردە اجتماعى تەشكىلاتلە منطقى تصنيفلار آراسىندە تناظر [ضيا كوك آلپ]	۵۶ — ۳۸۵
اسكى تورك موسىقىسىنە دائىر تېبىلەر : « كوك ە لر [روؤف يىكتا]	۴۶۳ — ۴۵۷

تەرجىمەلەر

« مازدە ئىزىم » ك اسكى تورك اعتقادلىرى اوزرىندەكى تائىرى [ادغار بلوشە : محمد فؤاد]	۱۶۲ — ۱۲۵
اورتە آسيا توركجەسى اوزرىنە تەدقىقلر [تورى يوزەف : راغب خلوصى]	۲۳۳ — ۲۰۷
شرقى تېبىع تارىخى [معلم بارتولد : راغب خلوصى]	{ ۱۸۶ — ۱۶۳ ۳۸۰ — ۳۴۹ ۵۷۰ — ۵۴۵

مەتلەر

رساله والديه ترجمەنى [ظەيرالدين محمد بابىر شاھ : محمد فؤاد]	۱۲۴ — ۱۱۳
نفس الامر نامە [نىكسارى زادە : شرف الدين]	۵۷۶ — ۵۷۱
عثمانلى قانۇننامەلىرى [اون برنجى واون ايكنجى عصرلرە عائد]	{ ۱۱۲ — ۴۹ ۳۴۸ — ۳۰۵
عثمانلى قانۇننامەلىرى [توقى عبد الرحمن پاشا]	۵۴۴ — ۴۹۷
بابىر شاھك شعرلىرى [ظەيرالدين محمد بابىر شاھ : محمد فؤاد]	{ ۲۵۶ — ۲۳۵ ۴۸۰ — ۴۶۴
العراضه فى الحكاية السلجوقيه ترجمەسى [شرف الدين]	{ ۳۰۴ — ۲۵۷ ۹۶ — ۴۸۱

مەنوعە

آثار اسلاميه و مليه تەدقىق انجمنى نظامنامە و تعليماتنامەسى	۱۹۲ — ۱۸۷
آثار اسلاميه و مليه تەدقىق انجمنى مەدەل تعليماتنامەسى	۳۸۴ — ۳۸۱
انجمنە انتخاب ايدىلن اعضا	۵۷۶

«مازده ئیزم» ك تورك قوملرنيك اعتقادلری اوز زمره کی تأثیری

محرری : ادغار بلوشه
[۱۸۹۸ ده تاریخ ادیان مجموعه سنده انتشار ایتشدور]

اورته آسیانك اوزون عصرلر اثناسنده کی تاریخی خلاصه ایتك پك قولایدر : بو، ایران و چین مدنیتلرنيك ، کندی حدودلری آراسنده کی واسع ساحه یی فکری و معنوی بر صورتده استیلا ایچون ، چارپیشمه لرندن عبارتدر . هند مدنیتنه بو خصوصده افرازایدلمش اولان موقع اوفاق و اهمیتسزدر : پك جزئی بر مدت استنا ایدیله جك اولورسه ، هند مدنیتی یالکیز چین مدنیتی واسطه سیله اجرای تأثیر ایده ییلمشدر .

« براهانیزم » ك اجرای احکام ایتدیکی ائنده ، هندك آسیاده کی تأثیری هیچ مثابه سنده قالمشدر : اونك قاریشیق ، مغلق آیینلری ، صنعی احکامی قومشو ملتلی اصلا جذب ایده میوردی . براهانیزمه نسبتله داها بسیط و ساده ، داها قابل فهم اولان ، و مبادیسنده برهنلر ك اسقولاستیکنه مهاجم بولونان بودیستك ، هندك شمالنده ای طرفدار بولدی و « بیاض هند » نام عمومیسی آلتنده ایران حدودلرینه قدر مبهم بر صورتده دوام ایدن غیر معین ساحه ده اولدجه انتشار ایتدی .

غیر معین بر زمان اثناسنده ، بویکی دین ، اوزمانه قدر ایران تفوذینك اولدجه منتشر بولوندیغی بوساحه ده اوکا مقابله ایچون بر چوق غیرتدرده بولوندی : هر ایکی نفوذ معنوینيك کندی دائره تأثیرلرینه آلمق ایسته دکلری . بوساحه ساکنلری ، اکثریتله ، اورته آسیادن کلش « تورک - تاتار » لردن مرکبدی [۱] . نتیجه آرزمانده تعین ایتدی : بودیلک

[۱] ایلریده بر جوق دفعه لر تکرر ایده جك اولان بو « تاتار » اسمنه قومیات اعتباریله بر ماهیت مطلقه اسناد ایتك یاکلشدور : « تاتار » کله سی هیچ بر زمان شمالی آسیانك فلان ویا فلان قبیله سی معناسی افاده اغیز . بز اوئی اختصار مقصدیله قوللانوروز ؛ واونکله ، مختلف دورلرده موغولستانده ، مانچوریده ، سیریا ده یاشامش اولان مختلف اقوامی قصد ایدیوروز .

ایران نفوذی قارشیسنده متباداً کريله دی . اکر بودیست سیاح « هیوئن - چانغ » ك افاده سنه باقیلاجق اولورسه ، اونك زماننده بوتون تورکستان یاخود بو واسع قطعه نك اکثر لرلی « بودیزم » ك تحت تأثیرنده بولونیور ، « تری - راتنا Tri-Ratna » هر طرفه تقدیس ایدیلوردی . فی الحقیقه ، هندك شمال طرفنده کی مملکتلرده بودیستلکك تأثیراتی انکار ایدمه یز؛ فقط « بودیزم » ایله « مانیخه ئیزم » ی یاخود « مازده ئیزم » ی یکدیگرینه قاریشدرماسی بك محتمل اولان « هیوئن - چانغ » ك افاداتی هر حالده قید احتیاطله تلقی ایتمه لی یز . اساساً بودیلکك « مازده ئیزم » اوزرنده کی تأثیری همان یوق کیدر؛ ایران اوئانده فکر آ هنده اوقدر فائقدی یاخود اوقدر فائق کورونیوردی که ، هندده بودیزمی اك ای تمیل ایدن پرنس « قانیسقا » بودیست اولدینی قدرده مزردکی ایدی . چینده ، معتقدات قدیمه یی بوسوتون محو ایدمه مکله واونلرک یرینه بوسوتون کچه مه مکله برابر ، بودیلک اوراده ده آرزمانده مهم برموقع قازاندی .

کرك « آوستا » واسطه سیله کرك اوزمانه عائد غائب متلرک صوك بر عکسی دیمك اولان « شاه نامه » واسطه سیله آکلاشیلیورکه « ایران » ایله ایران ساحه فکریه سنه ادخال ایدیلک ایسته نیلن ماوراء ایران یعنی « تورکستان » آراسنده کی مجادله بك شدتلی اولمشدر . چین طرفنده سرزده ظهور اولان مجادله ده اوندن دها آز شدید دکدر .

ساسانیان سلاله سی یالکز ایرانك دکل ، ماوراء ایرانك یعنی « توران » كده حکمداری عنواتی حائر دیلر ؛ بو کوستریورکه اونلر تورانك فتحنی تاریخی برامرواقع عدا ایتمکده ایدیلر ؛ حالبوکه هیچده بویه دکلدی . فارس حدودلری خارجنده کی ساحه لرده اکثری تشکیل ایدن تورک عنصری بو تشبثله کال قدرتله قارشی کلدی ؛ و برچوق دفعه لر ، کندیسنی جذب و بلع ایتک ایسته یین بومدنیثک موجودیتنی بیله تهلکه ده براقدی . [۱]

[۱] ایرانیلرک مجبور مجادله اولدقلری قوملر آراسنده تورکرمهم برموقع اشغال ایدیورلردی . تورکستان چینی مدیتی ، تعبیر دیگرله کوچوک بخارا ، کاشغر ، یارکند ، نسبتاً مؤخر بر زمانه قدر ، ماوراءالنهر مدیتیثک عینی ایدی ؛ یعنی تورانیلکدن زیاده ایرانی ماهیتی حائر دی . چین مورخلری بو قوملری تورکلردن تفریق ایده رلر . بناء علیه بو تفریقک نتیجه سی اولارق اونلرک یا فینو یا ایرانی اولدقلری ظن ایدیلدی . فینوالرک بر مدت اورتی آسیده خیمه نشین اولدقلری محقق اولقله برابر ، اویله ظن ایدیورم که ایکنجی نقطه نظر دها داوغرودر . حقیقت حالده تورکستان چینده کی بو آری قبیله لری کیملدی ؟ « آبهله موزا » نك ظنی کی غوطلرک اجدادی ، یوقسه حقیقه دها یقین اولارق ایرانیلری ؟ المزده بولونان جزئی وثیقه لرله بونی قطعی بر صورتده حل

« گشتاسب » ایله « ارجاسب » ك هون قرالیله [۱] شدتلی محاربه لرینی و تورانی « افراسیاب » ك [۲] ایرانی اوچ دفعه استیلاسنی بیلدیرن افسانهك بعض وقایع تاریخیه یه دلیل اولدینی محققدیر . « آوهستا » ده غریب بر افسانه واردر : خاطره سی اورته آسیاده حالا ذی حیات اولان تورك حکمداری « افراسیاب » ، کویا اوچ دفعه ایرانك « gloire royale » نی آلمغه چالشمشسه ده موفق اولاماش [۳] . ایرانك « غلوارروایال » ی نامی آلتده آوهستانك آکلاتمی ایسته دیکی شی ، بر روح مجرد « génie abstrait » ایدی که آتشدن بردیل شکلنده ایرانك حاکم مشروعی اوزرینه اینر واکا حقوق قدسیه سنی بخش ایده ردی . ایرانیلرله محاربه ایتدیکی اوچ دفعه افراسیابك اوزرینه اینمه ن آتش مقدس ،

ایتمك امکانسزدر . هر حالده ، تعییننه تثبیت اتمه جکمز بر زمانده ایرانیلر مملکتلرینك شرقدده کندی جنسلرنن ، کندی عرقلرنن اهالییه تصادف ایتدیلر .

« آوهستا » ایله « بوندهش Bundelesh » ده مسطور سلسله نامه یه کوره ایران وتوران قوملری ، پیشدادیانن « فریدون Thraêtaona » ك « آریا » و « تورا » اسمنده ایکی اوغلنك احفادیدر ؛ یعنی ایرانیلرله تورانیلر عین منشأدن کلیر . فقط اوایلہ ظن ایدیورم که پوتون اقوام جهانی نوع بشرك اساطیری جدی « کیومرث » ه قدر ایصال ایده بیلیمک ایچون ترتیب ایدلش اولان بو ساخته سلسله نامه لر علمی بر قیمتی حائز اولاماز . عربلرک بو سلسله نامه لرده اجرا ایتدکلری تحریقات ، موغول تاریخی یازان مسلمان مورخلرینك بوسلسله نامه یه حضرت نوح ایله اولادینی و یافتك اوغلی « تورك » ی ضم اتمه لر ی بوخصوصه کافی بردیلدر . معافیله فارسیه کی ایرانیلرک ، شرق حدودلرنده ، ایرانی اولان یاخود ایرانیلرله یك قریب بولونان قومله تصادف ایتدکلری قبول اولونسه بیله ، شمال حدودلرنده باشقا بر طاقم اقوامه مصادف اولدکلری محققدر که اونلری محل مذکورده ایوم مقیم تورکمنلرله قاریشدیرمق احتیاط علمییه موافق دکلدر : چونکه اوساحه لرده کی قبیله لر عصرلردن بری ثابت قالامشلردر . معافیله ، هرنه اولورسه اولسون ایرانیلرک قارشیلرنده کئی تورکلردن باشقا بر ملت عد ایتكده ممکن اولمایور .

[۱] « ره ووارکه تولوژیک » ؛ ۱۸۹۶ - ۱۸۶ نجی صحیفه ، ۱۸ نومرولی نوطه یه مراجعت .

[۲] بعض مسلمان مورخلری افراسیاب حقنده برافسانه نقل ایده لرلر : افسانه یه کوره سمرقند قلعه سنی افراسیاب انشا ایتمشدیر . افراسیاب او قدر بویوک بروجوده مالکدی که قلعه ك اك مرتفع استحکامنده اوطوردینی حالده آباقلرینی زر افشانده ییقایابیلردی .

[۳] بو ، « روح القدس » ك حواریلرک باشی اوزرنده تجلیسنی خاطر لاتیور . مسلمان میناتورلرنده برچوق پیغمبرلرک باشنده شعله دار اولان هاله قدسیه ، بو آتشدیر . ساسانیلرک آلقاق قاپارتمه لرنده ، سکه لرنده ، حکمدارک باشنی اوزرنده ، هان باشی قدر بویوک برداثره کوزه چارپار . بو ، اوایلہ آکلاشیلیور که مذکور آتشك بر تتالیدر ؛ یوقسه حرب باشنی اوزرنده اوایلہ بر دائره ك هیچ معناسی اوله ماز .

عرب سرداری « زین کاو Zainigav » ی ئولدوردیکی زمان ، برقاچ دقیقه کندیلکندن اوکا توجه ایتدی . آوستا افسانه لری نیک بر ییلان نظری عطف واسناد ایتدکری بو شخصیت شبهه سنز « ضحاک Zohak » له عین عالمه یه منسوبدی ؛ او ، « کیکاووس » اسیر اولوبده بالطبع مملکتی مدافعه ایده مدیکی زمان ، فارسی استیلا ایتدی . « افراسیاب » اونی ئولدوروب ایرانی سامیلرک زنجیرندن قورتارنجه ، طبعی منجی عد اولوندی و آتش مقدس ایشته اوزمان اوکا توجه ایله دی . خرافه آمیز واساطیری علاوه لرندن تجرید ایده جک اولورسوق ، بونک معناسی غایت واضحدر : زمان وقوعی معین اولما مقله برابر تورانی عنصر بر آرائق اولدقجه ایرانیشمش [۱] و ایرانی غربدن کلن سامی استیلا سنه قارشی مدافعه ایتمشدر [۲] . فقط بو چوق دوام ایتمه مش ویرانیلر قوتلرینی تنظیم ایدنجه ، سامیلری دفع مقابلنده ایرانی کندیلرینه مال ایتک ایسته ین تورانیلری تکرار قوومشدر [۳] . بو نفوذ مجادله سینده ، کورولورکه ، ایران دائماً چینه غلبه ایتش و تورکلرک بویوک بر قسمنی کندی دائرة نفوذینه ادخاله موفق اولمشدر . بونک سببی غایت بسیطدر : موقعی اعتباریله کندی باشنه قالان چین خارجدن یکی افکار آله میهرق متوقف قالدینی ائشاده ،

[۱] بو حال شرق تاریخنده نادر دکلدر . تورکلر ، ایران ، سوریه ، مصر کی معتدل وزنکین مملکتله دائماً بویوک کتله لرله هجرت ایتشلر و اوراده مهم وظیفه لر ایفا سنه موفق اولمشلردر . اسلام تاریخی بو خصوصده پک معینداردر .

[۲] اسکی تورک عنعنه لرینه پک ای واقف اولان « درویش احمد عاشقی » سلیمان شاهک آناتولی یه کله سنی بوکا مشابه بر صورتده ایضاح ایدیور : عثمان غازی نك دده سی سلیمان شاهدر . رومه کلسنه سبب بودرکم آل عباس زماننده لشکری عرب ایدی رومک اوزرینه و عجم دخی مغلوبدی و عجم تورکی کندویه سد ایدندی غربه غالب اولدیلر و اول سبیدن کافر مسلمانا اطاعت ایتیز اولدی . عجم بکلری اتفاق ایتدیلر کم بو کوچر اولی تورکی کندولرک اوزرندن ایراق ایدلر . ص ۳۰۳ عامره طبعی [. ایرانی بر آرائق استیلا ایدن سامیلره قارشی ایرانک تورکلر طرفندن مدافعه اولوندینی و مؤخرأ تورکلری هر هانکی بر وسیله ایله چیقاردقلری افسانه سنک باشقا بر شکلی ، کوریلورکه ، عاشق پاشازاده یه قدر انتقال ایتمشدر . [مترجم]

[۳] تورکلر بو اصولی چوق دفعه تطبیق ایتشلردر : اولاً بر سلاله نك خادم فداکاری اولقله برابر ، براز صوکر ایرینه کچمک ایچون اونی ده ویرمکده اصلا تردد ایتزلر . هجرتک « ۶۳۸ » نجی یسینده مصرده کی ایوبی سلطانی « ملک صالح نجم الدین ایوب » کندی خاصه غسکرینی تشکیل ایدن تورک مملوکلری ایچون روضه آداسنده بویوک بر قیشله یاپدیردی . « ۶۴۸ » ده مملوکلردن « ملک معز آیبک » یته مملوکلردن « بای یارس » ک قتل ایتدیکی صوگ حکمدار « ملک معظم تورانشاه » ک قاین و والده سی « شجرة الدر » ی آلمق صورتیله مصر تختته جالس اولدی .

ایران جوارده کی مدیتلردن دائماً استفاده ایتشدیر : ایرانیلکک متعاقباً زردشتیلکه ، خریستانلکه ، اسلامیه مقر اولماسی بو فرقی کافی درجهده کوستره بیلیر .

بویوک کیخسروک « مرغاب » ده کی آبدیه سی تمامیه مصر اسلوبنده اولدینی خالده « پرسه پولیس » آلیاق قاپارتمه لرنده و « آردشیر » لرك سیرایی قاپیننده کی قانادلی بوغالرده آثوری تأثیراتی غایت واضح و آشکاردر . یابانچی مدیتلرك ایرانده کی تأثیرلری یالکز صنعتده ، ظواهرده دکل ، دین اوزرندهده مرئی و مشهوددر : « پرسه پولیس » سیرایی خرابه لرنده کی « آهورا مازدا Ahura - Mazda » نك تصویر مجازیسی ، آثوریلردن مقتبسدیر دینیه بیلیر .

« آوه ستا » نك بزه کوستردیکنه کوره « مازده ئیزم » یاخود « زردشتیلک » ، سامی و یونانی مدیتلردن مستعار عناصرك اسکی « ایران - هند » عنصرلریله برلشمه سندن حاصل اولمشدر . یالکز ، ایرانیلکک بویوک بر موقع اشغال ایتدیکی بودین واسطه سیله دکل ، ایران عناصرینک هیچ اولمازسه اساسلرده هیچ علاقه دار اولمادینی دینلر واسطه سیله ده ، ایران ، اورته آسیا و تورکستانده اجرای تأثیردن خالی قالمامشدر ؛ بالخاصه بودینلردن بر دانیه سی ایرانده هیچ بر زمان تعمم ایتمه مشدر .

عموماً معلومدرکه ، اسکی زمانلرده چین و تاتارستانده معلوم اولان یکانه شکل نصرانیت نسطوریلکدی [۱] . اون اوچنچی و اون دردنچی عصر میلادیده خاقان

[۱] بودیزمک مراسم و اعمال خارجه سیله خریستانلکک مراسم و اعمالی آراسنده شایان دقت مشابهلر موجود اولدینی بر چوق دفعه لرتکرار ایدلشدیر . « پرهوک » [تاتارستان ، تیبِت و چین ده برسیاحتک خاطره لری ، ۱۸۵۰ ، ایکنجی جلد ، ص ۱۰۱] اثرنده « کونبوم » Kounboun ده کی بویوک لامانک قیافتندن شو صورته بحث ایدیر : « اونک قوستومی طبقی پسه و سولرکی کیدی ؛ باشنده صاری بر کلاه ، صاغ النده پسه و سولرکی کینه مشابه بویوک بر عصا واردی ؛ اوموزلرنده منکشه رنکنده تافتادن بر مانتو واردی که کوکسندن بر قوپچه ایله معلق بولونمده ، وعمومیتله ، کوکسی قوپچه لی بویوک بر کلیسا مانتوسنه بکزه مکده ایدی . » عین سیاح بران سوکرا شو صورته بیان مطالعات ایدیر [عین جلد ، ص ۱۱۰] : « اون دردنچی عصرک ایکنجی نصفنده چونغ قابا طرفندن لامالار مذهبنده اجرا ایدیلان تعدیلات بران تدقیق ایدیله جک اولورسه بونلرك قانویلکک ایله مناسبتلرنی کوروبده متحیر اولماق قابل اولماز . »

بالذات « پرهوک » که ده سویلیدیکی وجهله ، بونلر علی العاده بر تضادفه محمول اولماز . بوندن ، خریستانلکک ، اورته آسیاده موغوللر زماننده ، یعنی تیبِت افسانه سنک « چونغ قابا » یه وجود ویردیکی ائشاده ، اجرای تأثیر ایتدیکنه حکم اولونا بیلیر . اگر بو مشابهلر غیر معین ، مبهم بر قاج شیدن عبارت اولسهیدی ، اهمیت ویرمه مک قابل اولوردی . فقط پرهوکک وداها سائر سیاحلرك

اعظمك سرايخی زیارت ایتیش اولان سیاحلر، خاقانك اردولرنده بولونان راهلرلك نسطوریلردن مرکب اولدیغنی تصدیق و بیان اییدیورلر. «سی - نغان - فو» ده میدانہ چیقاریلان «چین - سوریه» کتابه سندن باشقا، بوکا برچوق دلیل داها بولونابیلر.

فی الحقیقه، نسطوریلک، داها ایلک زمانلرنده، حیات و موجودیتی ایران سایه سنده محافظه ایدیه بیلدی. «نسطوریوس» ک «۴۳۱» ده «افهس» مجلس کیر روحانیسنده محکومتندن صوکر، طرفدارلری یونان ایمپراطورلغندن طرد اولونارق ابتدا الجزیره و اوزادن ایرانہ التجا ایتدیلر. و ساسانی عائله حکمداریسی طرفندن محبتله قبول اولوندیلر. بوندن دولایی، «بویوک شاپور» زمانندن بری ایرانده دین خصوصنده مساهله کارلغك ترقی ایتدیکنه اینامق لازم کلیور. هر نه اولورسه اولسون، «نسطوریلک» ایران حکمدارلرینک رسماً معاونتی سایه سنده پک چابوق ترقی ایتدی؛ و مملکت داخلنده اپی مهم طرفدارلر قازاندی. بشتجی عصر میلادیده کی مازده ئیزم، «رنجی اردشیر» و «شاپور» زماننده کی حالتدن چوق فرقلی ایدی؛ «سی - نغان - فو» کتابه سنده کی نسطوری راهلرینک ایرانی اسملری، نسطوریلکک ایرانیلر آراسنده ده انتشارینی کویستره بیلر: «ایزدبجید: الله طرفندن قورتارلمش» - «ماده داد: قر طرفندن یاراتیلمش» - «مسیح داد: مسیح طرفندن یاراتیلمش» - «عیسی داد: عیسی طرفندن یاراتیلمش» - «ایزدپاس: خالق تقدیس ایدن» - «آنوش: لایموت».

میلادک یدنجی عصری اهرته لرنده، ایران، اسکی دینی همان کاملاً ترک ایدهرک اسلامی قبول ایتدی. مع مافیه دینیله بیلیرک، ایران ذهنیتک اسلام اوزرنده کی تأثیری اسلامک ایرانی فتح و تسخیرندن داها دهرین اولمشدر. «لوتر» ک خریستیانلقدده کی

بو خصوصده کی یکمأل افاده لری باشقا درلو قابل تفسیر دکلدرد. اساساً سیاحلرک تصویر ایتدکری او عادات و قیافتلر اسکی بر زمانه عائد بولونیور. نته کیم چنده اولنرک بوسبوتون باشقا صورتده اولدیغنی معلومدر. «پرهوک» ینه عینی اثرک «۱۱۲» نجی صحیفه سنده بزه آکلاتیورک «چونغ قابا» نک اجرا ایتدیکی اصلاحات آنجاچ چینک بر قاچ ایالته «قاصو»، «شازری»، «په جلی»، «مانجوری» یه کیرمش دی. یوقازیده سویلدیگمز وجهه، نسطوریلکک «جنکیز» معقلری طرفندن حسن صورته تلقی ایدلیدی کرک «رشیدالدین» ک افاداتندن، کرک غرب حکمدارلرینک «خان بالی» و «قاراقوروم» ارسال ایتدکری سفیرلرک بیاناتندن آکلاشیلیور: بر چوق ایمپراطوریمچهلر رسماً نسطوری اولمشلردی. بو دیستلرک - پرهوکک افاده سی وجهه - خریستیانلقدن بر طاقم شیلر اقتباس ایتهلری، ایشته بو دور اشناسنده در.

اصلاحاتندن داها مهم اولان واسکی ایران اعتقاداتی بقایاسنی هر نقطه ده کوسترهن شیعیلکدن قطع نظر [۱] سنلیک بیله ایرانیلرک الیه دوشمکده کجیکمدهدی ، آیات قرآنیته نك تفسیرنده اساس اولان بوتون آثار مهمه دینه عملرک محصول قلمیدر : « طبری ، زمخشری ، بیضاوی ، سیبویه ، جوهری ، فیروز آبادی » اسملرینی یاد ایتمک بوخصوصده کافی کلیر . ایشته پک اعلا آکلاشیلورکه بوشرائط تحتنده ایران ذهنیتک سنلیک اوزرنده کی تأثیراتی ده پک مهم اولمش ، و اسلامیتک انتشار ایتدیکی هر ساحه ده وهر زمانده ایرانیلک تأثیری دائما کندینی کوسترمشدر . ایرانده ایرانیلرک قلمیه عربجه اوله رق یازیلان شرعیات ولسانیاته عائد اثرلر، چندن سودانه قدره، هر طرفه عین صورتله شایعدر . [۲]

[۱] شیعی عقائدنده مازده ئیزم زمانندن قالان الک مهم وشایان دقت عقیده « امام مسرور » تلقی سیدر . شعیلر شهید کربلا اولان حضرت حسیندن اولکی خلیفه لری غاصب عد ایدهرلر و امامتی یالکز حضرت علی اولادینه حصر ایدهرلرکه اونلرک عددی اون ایکیدر . فقط بواون ایکی امامک صوکنجیسی اولان « القائم » کیزلیدر و آنجاق حیات کائناتک صوکننده کندیسنی انسانلره کوستره جکدر . فاطیلر، خشخاشیلر کی ارباب اعتزال آراسنده بوتلقی آز چوق فرقلره موجوددر . اک بوپوک رئیس اولان امام ، مسروردر ؛ ورئیس طائفه اونک وکیل وممایدر .

ایشته بوسایه ده برآدم نه قدر آرمه اولورسه اولسون، بووکات صفتندن استفاده ایدیوردی؛ اگر کندیسنی امام مسرور اعلان ایتسه هیچ بر زمان اوقدر سربست حرکت ایدهرلر و امامتی فاطمی « الحاکم » کندیسنه بر ماهیت قدسیه اسناد ایتدیرمک ایسته دیکندن بو جراتی حیاتیله اوده دی . او یله یاماسه و یالکز امامک ممثلی اولقله اکتفا ایتسیدی ، سلفلری کی کمال استراحتله حکمران اولوردی . اسکی « بهرام اماوند » افسانه سنک [بلوشه ، ره و وارکه تولوزیک ، ۱۸۹۶ ، ص ۱۸۹ - تاریخ ادیان مجموعه سی ، ۱۸۹۵ ، پهلوی متون دینه سی] بعدالاسلام بویله بر شکل آلدینی و بو عقیده شیعیته نك اوندن باشقه بر شی اولمادینی محققدر . بونک اک ابی دلیلرندن بری ، ایرانده کی بر چوق مجوسیلرک بابیلکی قبول ایتهلریدر . فی الحقیقه « باب » کندیسنک اون ایکنجی امام اولدیغنی ادعا ایدیوردی ، مجوسیلر اونی درحال « بهرام اماوند » ه بکزه تهرک اقتدا ایتدیلر . بو افسانه ایران مملکتلرنده باشقا شکللرده یاشار . افسانه یه کوره سرقرندده بر قویونک دینه کیزلنمش اولان « شاه زنده » ، « بهرام اماوند » ک اسلامشدیرلش شکندن باشقا برشی دکلدیر .

[۲] تفسیره ، حدیثه ، لغته دائر ایرانده یازیلان اثرلرک کافه سی فارسیلره اسناد ایتمک و بوندن سنلیککده ایران تأثیری آلتنده قالدینی نتیجه سی چقارمق ، احتیاط علمی یه هیچده موافق اولمایاجق تهلیکه لی برتعیمدر . اسمایرانی ظن اولونان برچوق بویوک مؤلفین و فقهیا، حتی عجم ادبیاتنک بر چوق بویوک سیمالری ، نسیلری اعتباریله ، صاف تورکدرلر . مثلاً « بلوشه » نك بوراده ذکر ایتدیکی

چین و ایران مدنیتلری، آری آری دائرة نفوذلرینه آلق ایسته دکلری تورکلرک بویوندوروغی آلتنده، ایسترایسته مز، برعصر قدر برابر یاشامغه مجبور اولدیلر. جنکیز خانک زمانندن قوبیلاک حفیدی اولجایتوتیمورک (۱۳۰۷ میلادی) زمانه قدر اولان دوره، شکل اسلامیی آلتنده بولونان ایران مدنیتله چین مدنیتک اختلاط و امتزاج دوره سی اولدی. قوبیلای خانک زمان سلطنتده «طونغ - کینگ» ک تسخیریه نتیجه له ن سفره برائرانی قوماندا ایتدیکی کبی، منکو خانک زماننده ده چین مهندسلی بغدادده کندی قواعد مخصوصه لرینه تبعاً اجرای عمل ایتدیلر. مع مافیه بونکله، قوبیلاک دین خصوصنده کی سربست و مساهله کارانه حرکتی علاقه دار عدا ایتمه لیدر. بو دیست اولدیغندن دولای «فو» یه عبادت ایتدیکی حالده بازارلری نسطوریلرک آینه و جمعه لری مسلمانلرک جامعنه کیدن قوبیلای، موغوللرک اسکی ناتورالیست دینلرینه ده صادقدی. چونکه او بو مسائله غایت لاقید بولونور، واکر تبعه سی آراسنده دیکر بر مذهب شیوع بولسه اونی درحال قبول ایدمردی [۱].

موغول حکمدارلرینک ایران و چین مدنیتلرینی بربریه مزج و تألیفه چالیشمهلری، ماهر و ذکی برسیاست اثریدی: اولر، شیمدی یه قدر بربرینه مخاصم قالمش ایکی قوتی عین مقصد اوغورنده تألیف ایدمردک، اوزون عصرلر اورتی آسیای محو و خراب ایدن بر

«صاح» صاحب «جوهری»، طبق «فارابی» کبی، فارابی - «ابوالفدا» ایله «یاقوت» ک زماننده بوشهر «آراز» اسمیه معروفدی - حقیقی بر تورکدی. ابتدا داییمی «ابو ابراهیم اسحاق الفارابی» دن مقدمات علومی اوکره ندکدن صوکر اصل تحصیلنی بغدادده یاپان «جوهری» نک نسباً تورک اولدینی نه قدر قطعی بر حقیقتسه، معنویت اعتباریله ده، یالکز عجم ویا یالکز عرب دکل، اسلام مدنیت مشترکهنسک بر محصولی اولدینی محققدر. بو اعتبار ایله «بلوشه» نک «جوهری» حقتده ادعاسنی تمامیه یا کلیش عدا ایدمربیلیرز. «ابوالفدا» تاریخنه، سیوطی نک طبقاتنه، ثعالی نک یتیمه الدهرینه باقکز. «[مترجم]

[۱] اون اوچنجی واون دردنجی عصرلرده، اوروپاده، موغوللرک، تاتارلرک [یاخود اوزمانکی تلفظیه تاترلرک] خرستیان اولدقلری ظن اولونیوردی. حتی پاپارله فرانسه قرالاری، اولرکده مقدس کلیسایه انتسابلرندن دولای حس ایتدکلری مشرقی تبلیغ ایچون موغول حکمدارلری نزدینه سفیرلر کونده ردکلری زمان، موغول پرسلری «کیوم دوروبروق»، «ژان دوپلان قارپن» کبی صاف پاپاسلرک برونه کولیور ییورلردی. آینسز و کتابسز بر دینه مالک اولدقلری ایچون جوار قومشولری حقتده هیچ بر مذهب غرضی بسلامه مین بو آدملرک یاپدقلری، خرستیانلره سربستی آیین بخش ایتمه لیدی. مطلقیت جیلک، ابتدائی دینلرده دکل، اختیارلامش قدیم دینلرده اولور.

زقابه نهایت ویرمک ایستورلردی [۱]. فقط بوموازنت اوزون مدت دوام ایده مدهی؛ و چینه مونغول سلاله سنک سقوطی بو آن ختامه بردلیل اولدی. بودوره، آزدوام ایتمه سنه رغماً، اوزمانه قدر ایکی مدیندن برینه قطعی صورتده میل ایتمه مش اولان تورک و موغول قیله لرینک وضعیت مستقبله سنی قطعی بر صورتده تعیین ایتدی. اونلر، جغرافی وضعیتلرینه کوره، بوایکی دائره دن برینه کیرمکه مجبور اولدیلر؛ بر قسمی ایران دائره نفوذینه کیره رک اسلامی قبول ایتدیلر؛ دیگر بر قسمده چین نفوذی آلتنده چین ایمپراطورلنک دین وعاداتی قبوله مجبور قالدیلر.

اساساً اپی اسکی بر زماندن بری، «باتو» نک قومانداسی آلتنده بویوک محاربه لر یامغه کیده ن تورکلرله «هولاکو» یه ایرانده رفاقت ایده نلر یاواش یاواش موغول مدینتدن چیقارک اسلام طرفه یاقلاشمشردی. بحر اصغر قییلرندن ماجارستانه قدر امتداد ایده رک «قاراقوروم» و «تای-تو» یی پای تحت اتخاذ ایده ن بوقدر بویوک بر ایمپراطورلنک غرب منتهای حدودنده کی عسکرلری، طبعی ایرکیچ خاقان اعظمک حکمی آلتدن چیقاقلردی. اساساً جنکیز یاساسنه تجاوز ایدیلرک تاج سلطنتک «اوقتای» سلاله سندن «تولی» قولنه انتقالی، بو بویوک ایمپراطورلنی داخلی مجادله لرله صارصمغه باشلادی و درت طرفده کی دشمنلر بوندن دولای کینش بر نفس الدیلر. داها «منکو» قاآنک زماننده، «جوجی» نک اوغلی و آلتون اوردو حکمداری «برکه خان» اسلامی قبول ایتش و چین ایمپراطورینک ایرانده کی نائی اولان «آباقا» یه هجوم ایتشدی [۱۲۶۴].

[۱] فاتحلر یعنی جنکیزک اوردوسنی و «یوان» سلسله سی زماننده کی اصلزادکان زمره سنی تشکیل ایدن تورک و موغوللر، دائماً ایمپراطورلنک عسکری عنصری و صنف اصالتی اولارق قالدیلر. اونلرک اداره ایشلرله اوغراشمه لر ی پک استثنائی حاللرده در؛ چونکه اونلر کندیلرینه کوره اهمیتسز کوردکلری اوایشلری چینلرله مسلمانلره بر اقیورلردی. موغوللر، آسیا تاریخی بیلمه یین بعضیلرینک یالان یا کلش یازدقلری وجهه، بورو قرات و کاغد حواله جیسی دکلدیلر. موغوللر، چینلرک مهم بر موقع اشغال ایله مکده اولدینی اداره تشکیلاتی ایرانه اولدینی کبی وولغا قییلرینه ده کوتوردیلر؛ روس ایمپراطورلنک شیمدیکی اداره سی هیچ شبهه یوق که اسکی موغول اداره سنک مابعدی دیمکدر. بو «تاتارشینا: Tatarchina» دورسی، ظاهرأ ایلك باقیشده، دوغان روسیای توفیق ایتش واونکله غرب آراسنده آتلاغماسی غیر ممکن براوچوروم آچمش کی کورونورسه ده، حقیقت حالده، روسیای پروسیالیر و پولونیالیر طرفندن تمیل اولونغدن قورتاردی. «باتو» نک مدهش استیلانی و آلتون اوردو خانلرینک نفوذی روسیانک تشکنده چوق مدخلداردر. موسقووا بویوک پرنسلی، «بویوک ایوان» زماننده شرفسز بر صورتده حصول بولان وحدت ملیه لرینی [۱۴۸۰] آنجاچ موغول بایراغنک کولکهمسی آلتنده وجوده کتیردیلر، عد اولونابیلر.

ایرانده «تکودار احمد» له باشلامش اولان اسلامیه دخول جریانی «محمودغازان» زماننده قطعی و انتهائی برحال آلدی (۱۲۹۵ - ۱۳۰۴). بوندن اعتباراً آرتق موغول عالمی یکدیگرینه کلیاً بیکانه ایکی پارچه یه آیریلدی: اوقدرکه اونلرک و قبیله برلکی، براصلدن نشأت ایتدکلری بیله تماماً اونوتولور؛ چپنده «تیور» خانک وفاتی اوزرینه ایران و چین مدنیتلرینک ائتلاف متوازی ده خللدار اولور. بو حکمدار هیچ بر وارث براقه دن وفات ایتشدی؛ زوجہ سی «بولوغان خاتون» «تانکقوت» خدیوی و قوبیلاک حفیدی «آناندای» یی تختہ کچیرمک ایچون بوتون قوتی صرف ایتدیسده مشر اولامادی؛ وکرک کندیسی کرک «آناندا» محو واقعا ایدیلدی. حرارتلی مسلمان اولان بو پرنس اگر اوزمان چین تختہ جالس اولسه یدی، چنک اسلاملاشمه سی پک چوق زمان اول بر امر واقع حالنی آلیردی.

خلاصه، ایرانیلک، تورک قبیله لرینک اکثریت عظیمه سیله «قوتقرا تلر»، «برلاس لر» کبی اک مهم موغول قبیله لرینی کندی دائره سنه جلب ایتدیکی حالده، چین مدیتی، آنجاق، تورانیلک اک اهمیت سر عنصر لرینی قازانه بیلدی. موغول سلاهنسک سقوطندن صوکره، چین و مسلمان مدنیتلری آراسنده کی مجادله مدیت، اسکی عصرلرده کی شدتیه یکیدن او یاندی. مع مافیه آرتق بوکون موغولستانک بی نهایت بوز قیرلرنده کزوب دولاشان بعض تورک قبیله لرینک تبدیل دینلری مسئله سی موضوع بحث بیله اولاماز؛ چونکه بوکون چین مدیتی اسلامک متبادیاً مهاجراتنه مقاومت ایده مه مشدر: بوکون چپنده هیچ اولما زسه یکرمی میلیون مسلمان واردر. اسلام زماننده ایران مدینتک تورک و تاتارلر اوزرنده کی تأثیراتی ای اح ایتک زاندر؛ ایرانک «مازده ئیزم» زماننده کی تأثیراتی داها آز معلوم و چوق قاریشقدرد. صحائف آتیده ایشه اصل او مسئله یی موضوع بحث ایده جکر.

*
**

تورک و موغوللرک اسکی دینلری حقنده، یالکز اون اوچنجی و اون دردنجی عصرلرده موغول خانلری زردینه ارسال اولونان سفیرلرک سیاحتنامه لرنده بعض معلومات واردر. «اورخون» کتابه لرندن بو خصوصده داها فضله معلومات بکه مکه حقمز وارسه ده، اونده مع التأسف اسکی تورک اعتقادلری حقنده پک آزرشی موجوددر. کتابه نک داها باش

طرفندن اعتباراً چین افکار و نظریاتنك تأثیراتی نظر دقته چارپار . چین مورخلری طرفندن ویریلن و «ویلهم طومسن» ك «اورخون کتابه لری» عنوانلی اثرینك ایکنجی جزؤنده جمع ایدلمش بولونان معلوماته كوره [ص ۶۰] تورك اعتقادلرینك موغول اعتقادلرندن اساساً فرقلی اولمادینی آكلاشیلیور . موغول دینی حقنده «پلان قارپهن» ، «ژان دومونته قوروینو» ، «کیوم دوروبروق» ، «مارقوپولو» کی سیاحلرك ویردیکی معلوماته استناد ایدهرك اونكه «مازده ئیزم» آراشده مقایسه لر یاقم علم نقطه سندن اصلا معقول صایلاماز ؛ زمان اعتباریه اولان فرق عظیمی بر طرفه براقلم ؛ فقط غایت بسیط و ناتورالیست اولان موغول دینی ، عینی درجه بساطتده بولونان سائر ابتدائی دینلره اوقدر بکزرکه اونلری بو اعتبار ایله بربرینه تقریبه چالیشمق معاسز اولور . اسکی روماده اوقدر مهم برموقع اشنال ایدهن اوجاغه واجداده طایفه ، هیچ برزمان لاتین مدنیتك چین تأثیراتی آلتده قالدیغنی کوسترمه . بو نقطه نظر دن موغوللرك معبود اعظملری «ایتوگا Itoga» دن باشقا، درجه اعتباریه اوندن دون سائر بر طاقم ارواحه اینانمهلری ، موغول یوردنده زوج ایله زوجه نك عادتاً «فراواسهپس fravashis» لری اولماسی ، «مازده ئیزم» ك اونلر اوزرنده کی تأثیراتنه هیچ بر صورتله دلیل اوله ماز [۱] . موغوللر یمكه اوطورمادن اول دیز چوکه رك نقاط اصلیه اربعه قارشیسنده آتشی ، طوپراغی ، ارواح امواتی و صوی تقدیس ایدهرلردی ؛ فقط «مازده ئیزم» ده بومقدسات مجرده یه عبادت ایدیله سنه رعماً، محتلمدرکه بو ، چین تربیه و عرفانك بر تأثیرندن عبارت اولسون . كذلك ، اورخون کتابه لرند «اوما» اسمیه ذكر اولونان معبوده [۲] «شهرزاد» ك قیزی های خاطر لاقمله برابر ، بوندن بویوك بر معنا چیقارمق ، چوق شایان آرزو اولماسنه رعماً، مشكلدر ؛ چونكه بواسمه

[۱] کیوم دوروبروك افاده سنه باقیلیرسه ، خانه صاحبك موقعی اوزرنده ، صاغده چوخه دن بر صنم واردی كه «خانه صاحبك قارده شی» عنوانیه آکیلردی ؛ زوجه سنك موقعی اوزرنده ، صولده ، دیگر بر صنم ده «خانه صاحبك قارده شی» عنوانی حائزدی . بو ایکی باشلیجه صنمدن باشقا دیگر صنملر داها واردی . اینك مملری طاشیان بر صنم قادینلرك معبوده سی ایدی ؛ واینكلری صاغق وظیفه سیله مكفدی ؛ قیصر اق مملرینه مالاك دیگر بر صنمده ارکكلرك صنمی ایدی و قیصر اقلری صاغق وظیفه سیله مكفدی . «کیوم دوروبروق» ایله «ژان پلان دو قارپهن» ك فنا لاتینجه لری اوصنلرك معین برشکل حائر و اوافق چوخه پارچه لرندن می معمول اولدیغنی ، یوقسه بر چوخه پارچه سنك او شكلده کسيلمه سندن می وجوده کلدیكنی واضح بر صورتده کوسترمیور . اونلرك بحث ابتدکلری ایكدن صنملر حقنده ده بو مطالعه وارددر .

[۲] ویلهم طومسن ؛ اورخون کتابه لری ، [ص ۱۰۸]

تصادف اولونان جمله هیچده واضح برشکلده بولونمايور؛ بناءً عليه تورکلر اوزرنده ایران دینک تأثیراتی ایزلرینی کوسترمک ایچون بویله برتک اسم خاصه استناد ایتمکده موافق بصیرت دکلدرد.

موغوللرک اجسادده قارشى کوستردکلری حرکتلردن برنده «مازده نیزم» ک تأثیراتی کورمک مفرط وبصیرته غیر موافقدرد. «پرهوک» ک افاده سنه نظراً: «تاتارلر آراسنده ئولولرک دفنی خصوصنده کی عادتلر مختلفدرد؛ لامالر آنجاق اک محتشم جنازه آایلرینه چاغریلیرلر. سد کیر جوارنده موغوللرک چینلیرله قاریشقی بولوندقلری یرلرده، چین عاداتی غیر محسوس بر صورتده تعمیم ایتمکده در. بناءً عليه بورالرده عمومیتله چین عادتلرینه اتباع اولونیور: ئولونک جسدی بر تابوته قونارق مزاره دفن ایدیلیر. چوللرده کی سیار قوملر آراسنده مراسم بوسوتون بسیطدر: جسدلر طاغ تپه لرینه، یاخود اوچوروم دیبلرینه، وحشی حیوانلرله اوقوشلرینک خونخوار پنجه لرینه براقیلیور. تاتارستان چوللرنده، قارتاللرله قوردلرک بربریه مجادله ایتدکلری اجساد بقیه لرینه تصادف ایتمک هیچده باعث دهشت دکلدرد» [۲].

«بودیزم» اساساتنه نظراً، ئولن بر کیمسه نک جسدی اوقدر منفوردرکه بودینه سالک اولانلر اکثریتله اجسادى وحشی حیوانلرک دندان اشتها سنه براقمقله یاخود نهرلره آقمقله اکتفا ایدرلر. یوکسک بر موقع اشغال ایدنلر یاخود فضیلت و مزیتلرله معروف اولانلر ایچون احراق اجساد عملیه سی اجرا اولونیور. حتی بو عاده اتباعاً «بودا» نک جسدی یا قیلدقن صوکر کوللری یدی مختلف شهرده کی محال مخصوصه یه نقل اولونمشدی. افسانه یه نظراً «پیداسی آسوقا» اونک نامه دیگر شهرلرده ده آبدلر تأسیس ایدرک بویوک مجددک کوللرندن بر قسمی ده اولنره نقل ایتمشدرد. مع مافیه علی العاده دفن ده عین صورته متعمدی: جسدی یا قاجق اودون یاخود دروننه آتاجق نهر بولونمازسه، دفن ده جائز دی. بوکون موغوللر نژدنده اولدینی کبی «تیت» دهده زنکینلر و کبرا جسدلری یا قیلیر، وبقیه قالان کول اون ایله قاریشدیریله رق برلاما طرفندن یوغرولور و اوندن برنوع اکمک یا پیلیر. اگر لامالردن بری ئوله جک اولورسه، اونک حقنده ده عیناً بو صورته حرکت اولونیور؛ آنجاق، تدفین مراسمنه ریاست ایدن لاما، انسان کولیه اوندن مرکب خیرک صوک لقمه سنی

[۱] تاتارستان، تیت وچینده برسیاحت خاطره لری، ۱۸۵۰ [برنجی جلد، ص ۱۱۲ =

یوتمغه مجبوردر. هر حالده بوتون بونلردن اکلاشلییورکه جسدلری حیوانات وحشیه ترک ایتمک، بودیستلرک اک قولای، عمومی، واسکی عادتلریدر. زنکیلرله کبرایه مختص اولان دیکر ایکی طرز دها زیاده استثنائی ومؤخر عد اولونابیلیر. بوندن باشقا، جسدلری حیوانات وحشیه براقق عادتی موغوللرده پک اسکی کبی کورونمور، و اونلرک آراسنه بودیستلر واسطه سیله نقل ایدلش ظنی حاصل ایدیور؛ چونکه «ربروک»، «پلان قارپهن» کبی سیاحلرله «علاءالدین جونی» و «رشیدالدین» ک اثرلرنده بوکا دائر هیچ بر اشارت یوقدر. بوده اثبات ایدیورکه بو عادتله «مازده ئیزم» عاداتی آره سنده کی مشابته عارضی و تصادفیدر؛ اوندن، باشقا بر معنا چیقارمق معقول اولاماز.

موغوللرک دینلرندن دها ایی بیلدیکمز لفسانه لرنده بر طاقم خطوط متشابه واردرکه «مازده ئیزم» اعتقاداتیه حائر رابطه در. بز بو افسانه لر میانندن بو خصوصده اک چوق شایان دقت عد ایتدیکمز درت دانه سنی آلیورز؛ مع مافیه بونلری موغوللرک صورت قطعیده ایرانیلردن اقتباس ایتدکلرینی ادعا ایده جک دکلز. اولابیلیرکه بو مشابتهلر ساخته و تصادفیدر. مع مافیه هر حالده محقق صورتده بیان اولونابیلیرکه اولدقچه اسکی بر زمانده موغول قوملری «مازده ئیزم» ی اوکره نمشلر «و آهورا - مازدا» - فارسی ده هر مزدا «Hormuzda» - اسمنی «قورموزدا Khormuzda» شکلی آلتنده قبول ایده رک اونکه بودیستلرک «اندرا Indra» سنی افاده ایله مشلردر [۱].

[۱] «شمید» پترسبورغ آفاده میسی مظهره لری مجموعه سنده [آلتنجی سلسله، ص ۹۳ - ۲۲۱] بوندن بحث ایده رکن یا کیلشدرد. «آهورا مازدا» ایرانک اک بووک معبودی اولدینی حالده اونک اسمنی «اندرا» کبی «براها» دن دون بر معبوده اضافه ایتمک یکنظرده غریب کورونیور. حالبوکه بو دیزمده، معبود اعظم براهانک ایکنجی درجه ده بررول ایفا ایتدیکی حالده «اندرا» یه صیق ضیق تصادف ایدلدیکی بیلینه جک اولورسه، بو ظاهری تضاد کندی کندیته حل ایدیلیر. «پرهوک؛ اثرنده بو اسمی «هورموستا Hormousta»؛ شکلنده افاده ایده ر. [ج ۱، ص

۱

عمانده مرور

«رشیدالدین» ك نقل ایتدیكنه كوره ، «اركنه قون» دن چیقان موغول قبیله لری
 رۇساندن «بورتەچینه» نك حفیدی «تاماج» ك بش اوغلی واردی . بونلردن اك بویوکی
 اولان «قایجومارقان» باباسنك یرینه کچنجه ، دیکردت قاردهش برادرلرینه اطاعت ایتك
 ایسته مدیلر ؛ ومملکتلرندن ده کیز آشیری دیکر بر قطعه یه کچمکه قرار ویردیلر . بونك
 ایچون بر جوق اودونلر طویلایه رق [رشیدالدینك افاده سنه كوره «سرکین»] برصال
 یابدیلر واونك اوزرینه بینه رك قارشیکی ساحله کچدیلر . بونلرک حفیدلری چوغالارق
 «دوربان» قبیله سنی تشکیل ایتدیلر ؛ «دوربان Dourban» موغولجه «درت» دیمکدر .
 پهلوی لسانیه یازلمش بویوک «بونده هش Grand Bundehehsh» ده ، ایرانیلرک افسانه یه
 قاریشمش بر زمانده ، بر ده کیزدن کچدکلری حکایه سی مختصر بر صورتده موجوددر .
 «طهمورث Tahmuraz» ك زمان سلطنتده ، انسانلر «قوانیراس Khvanirâs» دن
 دیکر «کشور» لره کیدهن «سارسوق Sarsôk» اسمنده کی بوغانك صیرتنده ده کیزی
 کچدکلری ائنده ، برکیجه ، برحادثه اولدی : دالغالرک اورته سنده ، ماوراء بحردن کلن
 بر روزکار ضربه سیله ، بوغانك آرقه سنده آتشی احتوا ایدهن محفظه لر، آتشلریله برلکده
 ده کیزه دوکولدیلر . اودوکولن اوچ آتش اوچ «شعله قدسیه» کی بوغانك صیرتنده اشغال
 ایتدکلری موقعك عینی محله یو کسه لدیلر ونشر انوار ایتمکه باشلادیلر ؛ اوآدملرده عمانی کچدیلر .
 المزده کی «آوه ستا» پارچه لرنده بوکا دائر هیچ بر شی بولونماماسنه و «واندیداد
 Vendidad» ك برنجی بابنك پهلوی شرحنده جمله آتیه یه تصادف ایدله سنه رغماً ،
 بو افسانه نك وثوقده شبه یوقدر . مذکور جمله شوندن عبارتدر : «ایزدلرک مساعده سی
 اولقسزین باشقه بر یرده اوطورمق ایچون کشوردن کشوره کیدیه مز ؛ بو خصوصده ،
 شیطانلرک معاوتی اولقسزین کیدیه مز ، دینلرده واردر .»

یکنظرده موغول افسانه سیله ایران افسانه سی آراسنده هیچ بر علاقه یوق کییدر :
 عمانی اودون ییغیلری اوزرنده کچمکه بر بوغاصیرتنده کچمک آراسنده هیچ بر مناسبت
 تصور ایدیه مز . مع مافیه بویکی شکل مروردن برنجیسی غرب اولقله برابر ، ایکنجیسی ،
 یعنی عمانی صال اوزرنده مرور ، بالخاصه موغوللر کی ده کیزله هیچ علاقه سی اولمایان

برملت ايچون اوقدر غير وارد دركه «سر كين» كه سنده افسانه يي باشدن باشه ده كيشديره جك بر يا كليشلق ياييلماسي در حال خاطره كله بيلير .

«رشيدالدين» فارسي به «سر كين» كه سيلاه ترجمه ايتديكي مونغولجه كله نك نه اولديغني ذكر ايتمه مكله برابر بوني بولمق هيچده مشكل صاييلماز . چونكه مونغولجهده «سر كين» مقابلي اوله رق ايكي كله واردر : «اوتوق ôtòk» و «آرغال arghal» .

«جامع التواريخ» ك مونغوللره عائد قسمني يازان وبوافسانه يي ترجمه ايدن مؤلفك

[۱] انظار تدقيق آئنده كي متن اصليده ، مطلقا شكلا «اوتوق» ويا «آرغال» [۲]

[۱] هيئت عموميه سيلاه «جامع التواريخ» ديه ياد اولونان اثر يالكز «رشيدالدين» طرفندن يازيلش دكلدر . او، مطلقا، اثر ك مختلف قسملرني مختلف آدملره توديع ايتش وكنديسي مقدمه يي يازمقله اكثفا ايله مشدر . موسيو «شه فر» السنه شرقيه مكتنك يوزنجي سنه دوريه تأسسي مناسبتيله (۱۸۹۶) نشر ايديلن مظهرلر مجموعه سنده مندرج «مسلمانلرك چنيلرله مناسباتي» عنوانلي مقاله سنده [ص ۱۲] ، «ابوالقاسم عبدالله ابن علي الكاشاني» اسمنده برينك «تاريخ اولچايتوخان» عنواني اثرندن بر بارجه نقل ايدبيوركه موماليه اونده اثر ك باشدن آشاني «رشيدالدين» طرفندن دكل كندى طرفندن يازيلديغني ادعا ايدبيور . بو ادعانك تاماً دوغرو اولديغنه طبيعي ايتايلماز ؛ آكلاشليوركه بو آدم «رشيدالدين» ك ريقاي تخريرندن بريدر ؛ فقط اثر ي تكميل اويازمامش وبوني صرف رشيدالدينن شكايه قصديه درميان ايتمشدر . رشيدالدينك، اثر ي مختلف آدملره يازديرمش اولماسنك ديكر بر دليلده ، اثر ك ايكي مختلف قسمنده ذكر ايديلن عيني وقعه نك مختلف شكل وصورتلرده آكلاشيلمش اولماسيدر . يوقاريده بونك غايت غريب بر مثالنه تصادف ايده جكز . ايشته بوتون بو مطالعات ، غازانك وزيرنه اسناد اولونان بو معظم اثر ك قيمتي اثباته كفيدر : «جامع التواريخ» ، سائر بر چوق آثار ك ، اونه دن بریدن التقاط صورتيه وجوده كله مش ، هر قسمي - اوله آكلاشليوركه - اوخصوصده متخصص بر كيمسه يه حواله ايديلهرك يازديرلمشدر .

[۲] «آرغال» كله سي يالكز اودون معناسنه كلز ؛ او عين زمانده دوه وسائر حيوانات تركلرته ده اطلاق اولوتور . مونغولر حيوانلرينك مزحرفاتي كوشنده قوروتارق محروقات مئامنده قولاندقلى ايچون اولنره ده «آرغال» ديرلر . «قوواله فسكى» طرفندن مرتب مونغولجه - روسجه - فرانسزجه لغت ، برنجي جلد ، ص ۱۵۳ . «پرهوك» ك اثرنده «آرغول» شكنده ذكر اولونان [جلد ۱ ، ص ۲۲ ، ايكي نومرولى نوطه] كله بودر : «تاتارلر حيوان تركلرني قوروتوب احراقه صالح بر حاله كتي رنجه اولنره آرغول اسمني ويريورلر .» . في الحقيقه مونغولستانك بيتمز توكمز چوللرنده بولونابيله جك يكانه محروقات بوندن عبارتدر . «پرهوك» ك اثرينك ديكر بر برنده [ج ۱ ، ص ۵۱] سويله ديكي وجهه ، ياغمور بو جنس محروقاتي در حال چامور حاله كتي رير ، «تاماج» ك اوغوللري بوندن بر صال وجوده كتي ر مكله طبيعي بر چوق مشكلاته دوچار اولاجقلردى . [داها فضله تفصيلات آلمق ايسته ينلر غين اثر ك ايكنجى جلدينه ، ۱۷۲ ومتعاقب صفحه لره مراجعت ايتسونلر] .

کله لرینه مشابه بر کله واردی . جامع التواریخک مختلف یرلرندن آکلاشیلدیغنه کوره ، رشیدالدینک رفقای تحریری موغول ، تورک ، عجم ، عرب ، چین لسانلرینی پک ائی بیلیمکله برابر ، کرک سهوا کرک بیلیمه مکدن ناشی ، برطاقم یا ککشلقلر ارتکاب ایده بیلیرلردی . بناء علیه « سرکین » کله سنک ، عجا یا ککش براوقونوشدن می ، یوقسه خطالی بر اشتقاقدن دولایی می او صورتله ترجمه ایدلمش اولماسی درحال وارد خاطر اولابیلیر . بو تقدیرده ایکی فرضیه قارشینده قالیرز :

اولا : کله نک « اوتوق » اوقونماسی انتاج ایدن بر قرائت یا کلیشی .

موغولجه وتورکجه ده ایکی کله واردرکه بویله بریا کیشلغنه سیبیت ویره بیلیر : تورکجه « اوت Ot » [اوکوز] [۱] و موغولجه « اوتکه » [ötökä] (آی) [۲] کله سی . بولسانلردن دیگر هیچ بر کله بویله بریا کیشلغنه سیبیت ویره مز . عجا جمله ده یا ککش اوقونان بوکله نک وضع حقیقیسی ، موقعی نه ایدی ؟ اونی هانکی کله تعقیب ایدیوردی ؟ بونی بیلیمک امکالنسر اولدیغندن دولایی خطانک منشأ ظهورینی طبعی بیلیمه یز . محتملدرکه مترجم ایکی کله قارشینده بولونمش بونلردن برنجیسی « اوت » اولدیغی حالده یا کیشلقله « اوتوق » شکنده تلقی ایدلمشدر [۳] .

[۱] نه « ابوشقا » ده ، نه « سنکلاخ » ده ، بالنتیجه نه ده « باوه دو قورته ی » ک « شرق تورکجه سی لغتی » نده « اوت » کله سنک اوکوز معناسنه کلدیکنه تصادف ایدیله مز . بوکا « ملی کتبخانه » ده کی « اویغور - چین » لهجه سنده تصادف اولونیورکه چینجه « اوکوز » دیه ترجمه اولونمشدر . « بیانکی » و « کیفیر » ک « تورکجه - فرانسزجه » لغتنده « اوطه » شکنده یازیلهرق فارسی برکله اولقی اوزره کونسترلین و « اوکوز » دیه ترجمه اولونان کله ، بوندن باشقا برشی دکلدیر . بوکله عین طرزده تلفظ اولونان و « اوت - اود » شکنده یازیلان دیگر برکله دن تقریق اولونمالیدر : اسکیدن « آتش » معناسی افاده ایدن بوکله ایوم چاقاقلی تفنکله قونولان مقدار جزئی باروته اطلاق اولونور . « اودون » ، « اوجاق » ، « اوتاغ » ، « اوتو » ، « اودا » کله لری هپ بوندن تشکل ایشدر .

[۲] « اتیق ötök » شکنده ده بولونابیلیر .

[۳] صرف ونحو نقطه سندن « اوت - اوق » شکنده برصفت پک اعلا « اوکوز » معناسی ویره بیلیر ؛ فقط اسکی متلرده بوکا دائر برشیته تصادف ایدلدیکی ایچون بو فرضیه یه مراجعت تهله لیدر . اکر اصلی متلر اسکی برلسان ایله یازلشسه ، بلکه « اوت - اوق » کله سی اوراده ، اسکی اورخون کتابه لرده تصادف ایدلدیکی حالده یکی لهجه لرده « ح » یه تحویل ایدره ک اینجه لن « ق » ایله بولونیوردی . اکر « رشیدالدین » زماننده کی محررلرک بری ، اسکی برمتنده بویله « اوت - اوق » شکنده برمفعول بهه تصادف ایشسه ، شبهه سزکه ، بوشکل اونی بوسوتون شاشیرتمش و آرتق آکلامادینی اوکله یه بام باشقا بر معنا ویرمهک چالیشمشدر .

ثانياً : كلمه نك « آرغال arghal » اوقونماسنى انتاج ايدەن برقرائت ياكليشى .
 موغولجەدە : « آرغالى arghali » [۱] كلهسى «طاغ قوچى» معناسه كلىر. يكدىكرندن
 بر حرف ايله آربلان «آرغال» و «آرغالى» كهلرى بك قولاي بربرينه قاريشديريله بيلير.
 هرايكى تقديردهده ، ايستر آي ، ايستر طاغ قوچى اولسون ، هر حالده بر حيواندن ، بر
 او كوزدن بحث اولونيور كه حقيقتە چوق مقارندر و بناءً عليه « بركين » ترجمهسى
 هر حالده برقرائت خطاسندن منبعث عداولونابيلير. بواعبارايلاه، هرايكى افسانه آراسندهكى
 مشابهت بك واضح بر حال آليور.

« بونده هس » ك حكايه سنده ، عمانى مرور حقنبدەكى يونان افسانه لرنندن برينك
 تاثيرينى كورمك در حال عقله كله بيلير: «فريقسوس» ايله همشيرەسى «ههله» نك افسانه وى
 قوچ اوزرنده «تروآد» ايله «قلوشيد» ى آيران بوغازدن بدبختانه مرورلرى، «ژوپتەر» ك
 بوغا شكله كيرەك ياپدينى بوكى بعض منقهلر معلومدر. فقط بويلاه برتفسير، شهبه يوق كه
 ياكلىش واساسىز اولاجقدى ؛ چونكه ايران افسانهسى ، تاريخى بر حقيقتە عائددر.

يوقايدە ، « بونده هس » دن نقلاً آكلاتيلان حكايه ده ، عجبا هانكى ده كيزدن بحث
 اولونيور ؟ شهبه يوق كه « زند » لسانده « وورو قاشا = Vouru-Kasha » وپهلوى
 لسانده « وارقاش = Varkash » اسميله معروف اولان ده كيزدن . « آوہستا » ده
 بوندن باشقا برده كيز يوقدر؛ چونكه « پوى تيكا Puitika » دينيلن « پوتريد » ده كيزى،
 بر كورفزدن عبارتدر. « آوہستا » بو دە كيزك الك مهم ده كيز اولديغى وديادهكى بوتون صولرك
 خزينهسى بولونديغى آكلاتير . « بونده هس » بو خصوصده « آوہستا » دن داها چوق
 صريحدر: [وورو قاشا ده كيزينك « نيمروز Nimrüz » طرفده والبرزه متصل اولديغى
 آوہستاده مسطوردر. او، بواراضينك اوچده برينى اشغال ايدەر؛ وورو قاشا ده كيزى او
 صورته خلق اولونمشدر كه بيك دانه كورفزه مالكدرد. بر آدم آت صيرتنده قرق كون
 قرق كيجه قوشارسه اونك اطرافى كزه بيليركه، بو، بيك درتيوز فرسخ ايدەر] .

بك اعلا اكلاتيليوركه « وورو قاشا » ده كيزى « بحر حزر » دن باشقا برشى دكلدر.
 طبق « پرومته » كى ، « ضحاك » كده زنجيرلنهرك اوزرينه براقيلديغى [۱] عظيم
 وولقانى حاوى « دماوند » تپەسى اك يوكسك نقطه سنى تشكيل ايدەن البرزك شالندهكى

[۱] شرق توركجه سنده ، بوكله « آرقار » شكلنده كچمشدر. ديشى سته ضمه ثقيه ايله «غولجە»

بوده کیزك محیطی ، « بونده هش » تخمینتندن پكده او قدر آیرلساز : چونكه ۵۶۰۰
 كيلومترودر. كذلك، ساحلرينك متمادی كيرياقی وچيقتيلری بوكا بلکه بيكدن داهافضله
 كورفر تشكيل ايده پيلمك قابليتني ویرمشدرد. مبالغه شاعرانه ، ابتدائی مفكره لرده گی
 خاصه مكبره بونی الك مهم ده کیز مرتبه سنه چقارمش ، و بوكا بوتون كائنائی احاطه ايدهن
 عظیم بر حلقه ماهيتنی ویرمشدرد؛ ساحه سنده بر جوق عجائب مخلوقاتی، اوچ آياقی اشكری،
 « غاووكره نا Gaokerena » لری احتوا ايدهن بوده کیز، يونانيلرك «اوسه آن» نه وعربلرك
 « محيط » نه مقابلدر . كذلك « البرز » بحر حزر جنوبنده بر سلسله جبالدن عبارت
 اولدينی حالده، مؤخرآ، بوتون اوده کیز بويجه امتداد ايدهن وكائنائی محيط اولان نهايتسر
 بر سلسله حالده تلقی ايدلمشدر. « بونده هش » ده شوسطرلره تصادفايدیلیور : [اوده ستاده
 دينيلمكده دركه : ايزد طرفدن الكاول ياراتيلان طاغ البرز اولدی : سائر بوتون طاغلر
 اون سكرسنه ظرفنده اوندن چيقدیلر. آن خلقتندن اعتبارآ سكریوزسنه البرز متمادیابوبودی؛
 ايكيوز سنه ده دائره نجومه، ايكيوزسنه ده دائره قمره، ايكيوز سنه ده دائره شمسه، ومتباق
 ايكيوز سنه ده ده كوكلرك الك مرتفع نقطه سنه قدر يوكسه لیدی . سائر ۲۲۵۳ طاغ تكميل
 اوندن دوغمشلردرد. البرز ارضی احاطه وسالره قدر امتداد ایدره.]
 « بونده هش » ده، « ووروقاشا » دن مرور، عماندن مرور شكلنده دكل، بحر حزر دن
 مرور شكلنده تصوير اولومشدر. پك اعلا معلوم دركه تاريخآ معين اولمايان بر زمانده آتش
 پرست زردشتيلردن بر قافله آذربايجان دن كلهرك « آشرون » شبه جزيره سنه كچدیلر .
 واوراده ساحل دن ايکی فرسخ مسافه ده مشهور « باكو » آتشكده سنی وجوده كتيرديلر .
 بو معبد اويله خار بر زمین اوزرنده تأسيس ايدلمشدی كه ، بوتون او طرفلرده كثرته
 موجود شيست ياغلریله پترولك انحلالندن حاصل اولمش قاربونلی ايدروژن ، اوساحه
 معبدده كثرته موجود ایدی . بو طبیعی آتش اوراده يالكز طوپراق اوزرنده دكل ،
 ده کیز آچيقلرلرنده ده طبيعتآ موجوددر . واوزاقلره آله ولی برشی آتيلنجه ، بويوك بر
 ساحه ده دالغالك اوزرنده آتشلر ياندينی درحال كورولور. آنحاق ترقیات حاضره علميه
 ايله ايضاح اولوناييلن بو حادثه لرك ، اعصار قديمه مجوسيلرينه نه قدر محير العقول كورو-
 نه چكي وده كيزه دوشدكدن صوكراده يانمقده دوام ايدهن اوچ آتش افسانه سنك نه صورتله
 تشكيل ايده بيله چكي پك قولای آكلاشيلير . بو اوچ آتش ، ايران سردار اعظمی
 « آذر كشاسب Ader Gushasp » ايله « خورداد » و « برزن مهر » دن عبارتدر. پهلوی
 وفارسی كتابلرينه كوره ، بو اوچ آتش اودونسز يانار و صودن اصلا قورقماز .

بو ايران افسانه سنك موثوقى وبر وقعة تاريخه نك شاعرانه بر حاله صوقولمى
عنه سنى مثل اولدىقى قبول ايدىلىرسه ، موغول افسانه سنك دوغرولى وتارىخى قىقى
چوق شېهيه دوشر . اساساً موغوللر هيچ بر ده كيز بيلمزلر ، بىلدكلرى كوللرك
الك معروفى ايسه « بايقال » ايله « بالقاش » دن عبارتدر [۱] ؛ حالبوكه بونلرك ايكىسى ده
رشيذالدينك بحث ايتدىكى ده كيز عد ايتك دوغرو اولماز . موغولجه ده « ده كيز » معناسه
كلن كله « ناغور Nagour » دركه قديم واصلى معناسيله « كول » ديمكدردر [۲] . حالبوكه
توركلجه ده ، اورته آسانك بعض كوللرى ده كيز تسميه ايدىلكله برابر ، « كول » و « ده كيز »
آيريدر . اورخون كتابه لرى يدنجى عصر توركلرينك « ده كيز » ايله « كول » ى قطعى
صورته تفريقه مقتدر اولدقلىنى كوستيريور . مذكور كتابه ده شو سطرلرك اصلنه
تصادف ايدىلكده در . : « شرقه دوغرو ، شانغ طونغ اوواسنه قدر سفرلر ياپدم ،
ده كيزه ايرمه مه پك آبرشى قالدى ... » [۳] . « شانغ - طونغ » يابلاسى ، بوكونده
عنى اسمى طاشيان و « هووانغ هو » منصبده « پچىلى » كورفزينك جنبونده كائن بولايىك
اسميدر . ايشته بوده كوستيركه توركلرك بحث ايتدكلرى ده كيز سيريانك فلان ويافلان
كولى دكل ، دوغرودن دوغرويه بحر محيط كيذر . ايشته بوتون بو دلائل كافى صورته
كوسترييليركه ، موغول افسانه سى بالذات موغوللر طرفدن ابداع ايدلمه مش ، وبوتون
احتمالاته كوره ، قومشولرى اولان مازده ئىستلردن آلتمشدر .

[۱] بالقاش اسمك ، « ووروقاشا » نك اسم فارسيى اولان « وارقاش - والقاش » دن
مقتبس اولايىلمه سى غريب اولقله برابر خاطره كله بيلير .

[۲] بوكله شيمدىكى موغولجه ده « ناوور - نور » شكلنده قوللايلىركه اورته آسيا جغرافياسنده
صيق صيق تصادف اولونايلىر .

[۳] ويلهلم طومسه ن ، « اورخون كتابه لرى » [هلسينغفورس ، ۱۸۹۵ ، ص ۱۱۵] .

دستی ده دوغانه جوهر قمر افسانه سی

« قونقرا ت » قبیله سی ، « دارلیکین » [۱] لرك اڭ اسکی واڭ معروف شعبه لرندن بریدر . اساساً ، ارکنه قونه التجا ایدن « قیان » و « نوقوز » ڭ اولادی اولان بوقبیله « بودنجر » لردن ده مقدمدر . مورخ « رشیدالدین » بونك حقنده دیرکه : [بوقبیله ڭ منشأی حقنده شویله برروایت موجوددر : بریستوی زردن] آلتون دستی [اوچ چوجوق دوغدی . بو ، داها زیاده تمثالی و مجازی برطرز افاده ده در ؛ وشونی کوستیرکه اولنری دنیا به کتیره ن کیمسه بویوک برذکایله متصف و چوق معلوماتلیدر ؛ اونك بر آلتون دستی به بکزه تیلمه سی بوندن دولاییدر [۲] . بو طرز مجازلر موغوللر نزدنده پك چوق مستعملدر . اولر حکمداری کوردکلرینی افاده ایچون « حکمدار ڭ آلتون یوزینی کوردم » دیرلر ، و بو « آلتون یوز » کله سنك مدلولنی پك ای آکلارلر . بو طرز استعمال دیگر قبیله لرده ده موجوددر [۳] . آلتونك اڭ اصیل واڭ قیمتلی معدن اولماسی ، بواسطه مالک اسبابنی ایضاح ایده بیلیر . اگر بویله اولماسه ، بر آدمك آلتون دستیدن دوغدیغنی سویله مك کولونچ و غریب اولور .] بز « آوه ستا » ده ده بوکامائل برشیئه تصادف ایدیورز . [۱۳ نجی یاست § ۱۳۸] ده « دستی ڭ چوجوغنی » اولان (Fradhākhti) دن بحث اولونیورکه ، بو ، « زردشت » ڭ اڭ

[۱] بلوشه ڭ « دارلیکین » یازمه سی یا کله شدر . ابوالغازی بهادر خان « مغول ایلنی ڭ ذکر ی » بابتده اولنلردن شو صورته بحث ایدر : « ایلخانك اوغلی قیان و قرنداشنك اوغلی نکوزك ایکینی ارکنه قون طاغنه کیردکه اولادی تکثر ایدوب قیان اولادینه قیات و نکوز اولادینه « دورلکان » [طورلغان] دیدیلر . کیت کیده هر جماعت بر ایلک اسمیله موسوم اولدی ؛ قیات اسمی ده منسی اولدی ، درلکان آدی ده معدوم » [احمد وفیق پاشا ترجمه سی ، ۷۰ - ۷۱] . « بلوشه » رشید الدینك کتابنده تصادف ایتدیکی بو اسمك « دورمق » اصلندن کلدیکی آکلایامامش ویا کلش او قومشدر . بلکه حروف املا قوللانیده امستدن ، بلکه جامع التواریخ نسخه سنده کی بر املا خطاسندن ایلری کلن بو یا کلشلق ، « ابوالغازی » ڭ اثرنده سویلدیکی وجهه ، تورک و موغول اسملرینك مورخلر طرفندن نه قدر تحریفاته اوغراتیلدیغنه یکی بر دلیلدر . [مترجم]

[۲] بو هیچ بر معنای تحقیری احتوا ایتر ؛ فنلاندیاده کوچوک قیزلره « سوکیلی قازم » ، سانسقریت لساننده کوچوک چوجوقلره « طانه م » دینیلمه سی کبی .

[۳] بو اعتیاد « فین » نسلندن اولان قوملرده ده موجوددر . فین لساننده آلتون و کوموش کوزه لاک و ثروت کله لرله مترادفدر .

صوك دوغاجق اوغلى و « مازده ئېزم » ك صوك پيغمبرى « Saoshyañt » ك ورودينه انتظاراً ئولوم اوقوسنه دالان اوتوز لايوتدن بريسيدر . « بويوك بونده هش » ك روايتنه نظراً [اونك مقر استراحتى « پشپانزا » اوواسيدر ؛ او ، « كيزم = Khishm » اسمنده كى شيطانك قورقوسندن بر دستيده بويونولديكى ايچون « كوميسان Khûmbikân » يعنى « دستى نك اوغلى » نامنى آلدى] .

بو افسانه نك ، آريانىللك اك اسكى دورلرينه قدر چيقدىنى محققدر ؛ چونكه اوكا يالكز هندك دكل يونانك اك اسكى متلرئنده تصادف اولونور . بو نقطه نظر دن ، ايرانك هنديلكدن ياخود يونانىلكدن بر اقباسده بولونديغدن بحثه محل يوقدر . « وءدا » ده بر دستى ايچنده دوغان « آغاستيا » و « واسيسٽها » قارده شارك خكايه سنه تصادف اولونور . كذلك ، « هرودوت » ك نقل ايتديكنه كوره [دولارشه طرفدن مترجم نسخه ، بشنچى كتاب ، قرق ايكنچى باب ، ص ۴۰۱ و متعاقب] مشهور « باقشيد » عائله سندن « آمفيون » ك قيزى « لابدا » معلوليتسندن دولاي كندى عائله سى اركانسندن برينه وارده ميه رق « لاپيت » عائله سندن « آئەسيون » اسمنده برينك زوجەسى اولدى ؛ و بونلردن دوغان چوجوغه « دءلف راهبەسى » قورەنت حكمدارلنى وعد ايتدى . بونى خبر آلان « باقشيد » لر

« قاله وال » ده بوكا مختلف يرلرده تصادف ايده بيليرز :

[. . . دالرده كى يمش هنوز اولدى ، قوبرلك اورئاسنده آلتون چيچكلر آجيلور ، يشيلك بيك شكل آلتنده اوزانيور .]

— ايكنچى رونو ، ۲۳۱ - ۲۳۴ —

[. . . بر صهان چوپنه ، بر نخود دالنه بكرەين بر آتە بئندى ؛ اونك آلتون آغرينه بر كم ، كوموش بونينه بر باشلق طاقدى . . .]

— آلتنچى رونونك باشلارنده —

[علاوه] تورك وموغلرلرده آلتون وكوموش تشبيلرى پك متعمر : موغول عنعنات رسميه سنى حاوى دفتره « آلتون دپتر » ، منشور و يارليقلره « آلتون بيلكا » ، تورك پادشاهلرينك مى طغراسنه « آلتون تغا » ديدايكى معروفدر . حكمداره و حكومته عائد شيلرده بو تشبيك چوق قوللانيلماسى ، « آلتون » ك عظمت و ثروت مدلولنى افاده ايتديكنى كوسترمكده در . حكمدار عائله لرينك اسملرئنده بوكا تصادف ايديلير : مثلاً جنكيز خاك قيزى « آلتون بيكى » پك معروفدر « علاء الدين جوينى » ، تاريخ جهانكشاي ، كپ نثر يانندن ، ج ۱ ، ص ۳۳ - ۳۴ . « تورك وموغلرلر نظرئنده ثروت وعظمتك تمناى اولان ختاى پادشاهلرينك « آلتون خان » عنوانيه ياد ايديلديكى « جوينى » نك افاداتسندن آكلاشيلور : چونكه جنكيز زماننده ياشايان چين حكمداريله « اوكتاى » ك معاصرى اولان حكمدارى ، آيرى آدملىر اولدينى حالده ، عين اسمله ياد ايديلور ؛ بناءً عليه بونك اسمدن زياده ير عنوان اولديغه حكم ايديله بيلير « عين اثر » ، ج ۱ ، ص ۲۹ - ۱۵۱ - ۱۵۳ . كوريليوركه بو آلتون كوموش تشبيلاتى « چين - تيب » دائره مدنيته منسوب قوملرده پك اسكى وعمومى در [مترجم]

طبیعی چوجوغی اورته دن قالدیرمغه چالیشدیله ؛ «لابدا» چوجوغی قورتارمق ایچون اوئی بر بوغدای صاندیغه قویدی و هرودوتك روایتنه نظراً چوجوق بوندن دولایي «Kύληνος» اسمنی آلدی [۱]. «پرسه» نك حكایه سی ده بو افسانه نك بر شکل دیکرندن باشقا برشی دکلدر: «ژوپتەر» ك متعدد اولاد طبیعه سندن بری اولان «پرسه» والدیه سی «دانائ» ایله برلکده بر سپته وضع اولونارق دالغارك کینه بر اقلیدیلر . بو غریب محمل نهایت سیقلادلردن برینه یاناشدی و مملکتك حکمداری اولان «پولیده قت» دانائ ایله اوغلنی قورتاردی .

یونان افسانه سنی هند و ایران افسانه لرندن آیران بر طاقم فرقلره رغماً اونك ده عین منبعدن چیقدیغی و موغول حكایه سیله «هند-ایران» حكایه سی آره سنده کی مماثلتک علی العاده بر تصادفه حل اولونامایاجنی محققدر [۲].

«رشیدالدین» ك بو افسانه نی طرز تأویلنه کلنجه ، بونی اهمیتیه متناسب بر صورتده

[۱] جیمس دارمشته تر ، [«زنداوہ ستا» ، ج ۲ ، ص ۵۵۱ ، نوله ۲۹۳ »] یونانجه «Kumbha» کله سنك زندجه «Khuñhya» و سانسقرتجه «Kumbha» کله ریله عین جذره منسوب اولدیغنی واضحاً کوسترمکده در .

[۲] حضرت موسانك وقرال «آغاده سارغون» ك حكایه لری ، اساس اعتباریه بوندن باشقا برشی دکلدر . کتابه لرندن برنده بو اسکی کلدانی حکمداری شو صورتله آکلاتیور : «... عائله حکمداریدن اولان والدیه بنی کیزلیجه دوغوردی . او ، قامیشدن معمول بر صاندیق آلارق چام ساقیزیه دیکلرینی قاپاندی و بنی اونك ایچنه قویارقنهرك جریانه بر اقدی . » [راولنسون ، «Cuneiform inscriptions of Western asia» ، اوچنجی جلد ، ۴۷ نجی لوحه] . بزم صاندیق ایله ترجمه ایندیکمز «Kuppu» کله سی عمومیتله یو وارلاق برشی معناسی افاده ایدن عربجه «کفه» کله سنك مشتق بولوندینی «کف» اصلنه ارجاع اولوناییلر . آثوریلرک «Kuppu» سی ، هرودوتك تاریخنده [برنجی جلد CXCV §] بحث ایندیکی مراکب بحریه یه پک یقین برشی اولمالیدر . دری ایله اور تولمش سوکود دالرندن یاسیلان بو کیلر غروثلاتدالیرک قاییقلرینه مشاهدی ؛ «اونلرک اوک و آرقه طرفلری بللی اولمادیغنی ایچون عادتاً بر قالقانه بکزرایدیلر . » بو مراکبک اک بو بوکلری تخمیناً ۱۲۸ طونولق حوله طاشیابیلورلردی . اوزون دکنکرله مجهز ایکی آدم اونلرک اک بو بوکلرینی اداره یه کافیدی . بوجنس کیلر فرات اوزرنده دائماً قولانیلیر . میسترس «پسهبوب» ك ایران و کوردستان سیاحتنامه سنده بوکا دائر تفصیلات واردر . [لوندره ، جون مورای ، ۱۸۹۱ - ج ۱ ، ص ۱۹] . الجزیره ده مستعمل عرب لهجه سنده ، آثوریلرک «Kuppu» کله سی همان هیچ برتحوله اوغرامقسزین «قوفه» شکلنده قولانیلیر ؛ و اوکی آرقه سی اولمایان یو وارلاق مراکب بحریه یه بو اسم ویریلیر . «ژال» [بحریه آرکه ثولوژیسی ، پارس ، برتران ، ۱۸۴۰ ، برنجی مخطره ، ص ۸۹] نام اثرنده بو ابتدائی مراکبک نه دومنی نه یلکنی اولدیغنی قبول ایتیور و اونلرک صو اوزرنده چوریلش برر نصف دائره دن مراکب اولدیغنی سویلیور . مع مافیه یو

تلقى ايتمك ، يعنى ، هيچ برقيمت عطف ايتمه مك ايجاب ايدەر . ايران ، يونان ، هند . افسانه لرندن هيچ برينى بيلمه ين بو نچم مورخى ، اعتقادات اسلاميه سنه مخالف كلن ومعناى مجازى مستثنا اولمق اوزره كنديسى ايچون هيچ برمعناى مفيد اولمايان بو غريب واعصار ديده . افسانه يى ، كندى كنديسنه ، اك معقول بر صورتده تأويل وتشریح ايتمك ايسته مشدر .

عموده مترجم : بو افسانه ، بر نقطه نظر دن ، مشهور براويغور افسانه سنك ايلك قسمته پك بکزييور . مستشرق « قلا پروت » چين منابع دن نقلاً بو افسانه يى شو شكليه آكلاتير : « ايدوق هو » قانوجانغ يعنى اويغورلر ك حكمدارلرينك اسميدر [۱] ؛ قانوجانغلر .

مراكب خفيه حقنده كى معلومات سويله ديكمز كيدير ؛ بو تدين ماعدا « هرودوت » ك افاده سى باشقا درلو تأويللره حاجت براقيه جق قدر واضح و صريحدر .

« قاله والا » ده موجود بر افسانه بعض نقاط نظر دن . موغول افسانه سنى خاطر لامعده در . . « ۳۱ - ۳۶ » نجى « رونو » لرده افاده ايديلن وداستانك ديكر اقساميله هيچ مناسبتى اولمايان . بو پارچه يه « كوله روو Kullervo » نك منقبه حماسى ديمك مناسبدر . . « قاله والا » نك بلكه اك شاعرانه قسمنى تشكيل ايدن بو پارچه لر ، ابتدائى حياتندن اعتباراً فنا بر طالعك تعقيب ايتديكى ونهايت جنايتلرينك عذابندن قورتولمق ايچون كنديسى اولدورن بر آلتاي « اوردهست » ينك حكايه سيدر . اونك پدرى « قاله روو » بوئون افراد عائله سيله برابر « اونتامو Untamo » طرفندن قتل ايدلش واو ائشاده حامله اولان والده سى ايسه اسير ايدلشدى . . والده سى « كوله روو » يى دوغورنجه ، اوچ كون اچينده ، چوجو غك خارق العاده بر قوه بدنيه مالكيى آكلاشليدى . بو چوجو غك كنديسندن انتقام آلماسندن قورقان « اونتامو » اونى بر فوجى يه قويديرهرق ديگزه آنديردى . . فوجى اوچ كون دكيزده قالدينى حالده بر معجزه اولهرق چوجو غه بر شى اولمادى . اونتامونك بو خصوصده كى ديكر ايكي تشبثيه عادتاً عدم موفقيته نتيجه لنجه ، ايستر ايسته مز اونى براقعه مجبور اولدى . بو افسانه نك « تورك - موغول » لره عائد « آلانغوا » افسانه سنه مشابهتى پك بيمددر ، چونكه هر ايكي سى آيرى بر صورتده نتيجه لنير . اساساً فينوالرده موجود بر افسانه نك ديكر تورك قوملرنده موجوديتى نتيجه سنى چيقارمه دن اول « قاله والا » نك نه زمان ترتيب ايدلديكنى قطعى صورتده آكلامق ايجاب ايدەر . بو خصوصده طبيعى بر شى سويله يه مرسته كده ، شيمدى يه قدر اله ايديلن معلوماته نظراً ، ايران افكارينك اورته آسيا قبايلى مياننده انتشارندن صوكرا بو اثر ك ترتيب ايدلديكى محتملدر .

[۱] « ايدوق هو » كله سى ، پك اعلا كلاشليوركه « ايدى قوت » محر فيدر . « علاء الدين جوينى » تاريخنده « اويغور توركلرينك كندى اميرلر يه ايدى قوت ديدكلرينى وبونك صاحب دولت معناسنه كلديكنى » سويليور [لين طبى ، ج ۱ ، ص ۳۲] . « ايدى » كله سى انكيدن برى « قوقو ، صاحب ، مالك » ، معنالرينه كلير ؛ « قوت » ايسه « طالع ، سعادت ، دولت » ديمكدر . . بو اعتبار ايله « جوينى » نك « ايدى قوت » تعبيرينى « خداوند دولت » طرزنده ترجمه ايتمه سى دوغريدر . ابوالغازى يه نظراً اون اويغورلر كندى پادشاهلرينى اولكى زمانلرده « ايل ايلتر » ، دوقوز اويغورلرده « كول ايركن » . . لقيسه ياد ايدهرلرمش ؛ مؤخرأ اولقبلىرينه « ايدى قوت » ، لقي قلم اولمشدر « وقيق پاشا » ترجمه سى ، ص ۵۶ [مترجم] .

اسکیدن اوینور مملکتک ساکنلری ایدیلر . «قورین» بوملکته در . برکیجه «تولا» و «سهلغا» ایرماقلری آراسنده کی بر آغاچک اوسته فوق الطیعه برنور دوشدیکی کورولدی . دو قوز آی اون کون صو کرا آغاچ بش چو جوق دو غوردی . مملکت اها لسی چوق تعجب ایتدیلر ، و چو جوقلری بویوتدیلر . اک کوچوکنه «بوغاخان» دیدیلر . بوغاخان چوق قوتلی وجسور ایدی ؛ اطرافده کی اها لی اوکا اطاعت ایده رک حکمدار نصب ایتدیلر . اونک خلفی اوتوزنجی بطنده «یولون تکین» اولدی . بو حکمدار چوق بهادر و قوتلیدی . خانغ سالاهسی - ۶۱۸ دن ۹۰۷ یه قدر دوام ایدن سالاه در - ایله دائماً حال حربده بولوندی . اونلر کندیسندن چوق قورقدقلری ایچون اتفاقی بر ازدواج ایله تأمین ایتدیلر . پرنس «کیولیاو Kyo-Liao» یی اونک اوغلی «غالی تکین» ایله نشانلادیلر . «غالی تکین» قورین یقیننده «بیلی پولیدا Bili-polida» یا خود نشانلی طاغی اوزرنده اوطوریوردی . بوجوارده «تاکری طاغ» اسنده برطاغ ، اونک جنوبنده «ایولی طاغ» واردی . «جانغ» لرک سفیری حدوده موصلتنده او مملکتک رفاهی بو طاغه باغلی اولدیغنی و اونک محوی تقدیرنده او حکومتک یوق اولاجغنی خبر آلدی . بناء علیه حکمدارک حضورینه چیقنجه در حال شو طرزده اداره کلام ایتدی :

— مادامکه سز نشانلی نک پدری سکز ، سزدن بعض شیر ایسته مکه حقم واردر . «ایولی طاغ» هیچ ایشه یاراماز بر قایا پارچه سیدر ، چینیلر اوکا مالکیتی پک ایستورلر . «یولون تکین» راضی اولدی . فقط طاغک عظمتی حسیده اونی قالدیروب کوتورمک ممکن اولامیوردی ؛ بناء علیه اطرافنده عظیم بر آتش یاقدیلر ، طاغ قیپ قیرمیزی اولدی ؛ در حال اوزرینه سرکه دوکدیلر ، پارچالاندی . چینیلر او پارچه لری عربله ره قویوب کوتوردیلر . بو طاغ کیتدکن صو کرا مملکتک قوشلری ، حیوانلری حرکتسز قالدیلر . و بویوک فلاکتلری اخبار ایدن فریادلر اظهار ایتدیلر . یدی کون صو کرا «یولون تکین» اولدی ، مملکت درلو درلو سفالتله اوغرادی . برقاچ نسل صو کرا بوفلا کتله ترک تزیادی . مملکت اها لسنک عموماً هجرتی موجب اولدی . بومهاجرلر «کیا-چو Kya-tcheou» یا خود «خوچو» [طورفان شهرینک یوز «لی» غریبنده] قربنده تمکن ایتدیلر . اونلرک ایلک ایشی «یش بالی» ک تأسیسی اولدی . شالده «اشو Achou» ایرماغه قدرا وازاندیلر . جنوبده «چو-چوان-کین» اسمنده کی چین ولایتله تماس ایتدیلر ، شرقده «غودون-غاشقهیا Goudoun-Gachkhyia» جوارینه وغربده تیتک «سیفان» طرفلرینه قدر

اوزانديلر. «فلا پروت» دن نقلاً «داويد لوملهي»، كتاب علم النافع، اويغورلر حقننده كي مبحثده [۱].
 «جويني» نك اوزون اوزون حكايه ايتديكي «كوچ» افسانه سي، بونك شكل ديكردن
 باشقا برشي دكلدر: [قره قوروم طاغلرندن چيقان «سلكا» و «توغلا» ايرماقلىرىنىڭ
 برلشديكي «قلانچو» نام موضعه يان يانه ايكي اغاچ واردى. ياپراقلىر سولوى كچي قيشين
 يشيل دوران، شكلى چامه بگزەين و جلغوزە كي ميوه ويرەن بريسي فستيق [۱] آغاجىدى؛
 ديكري ايسه برقين آغاجى - [جويني نك افاده سنە كوزە درخت تور] - ايدى [۲]. بو آغاجلر
 بويوديلر، اولنرە نور ايندى، بويويه بويويه نهايت بر طاغە بگزە ديلر؛ و ترنمات موسيقية
 مشابه سسلر چيقارديلر. هر كچه اولنرى اوتوز قدم محيطنده بر نور احاطه ايدەردى.
 نهايت، وقت معين كنجە، برقاپى كوزە چارپدى. بونك ايچنە آيرى آيرى و چاديرە مشابه
 بش خانە واردى كه هپسندە بر چوجوق اوطورمش، آغلرلىنىڭ اوستبە معلق بر بورو
 ايله سوت ايچيورلردى. قيله امراسى بولنرە حرمت ورعايت كوسترديلر. بويوكە
 «سنقورتكىن»، ايكنجى يە «قوترتكىن»، اوچنجى يە «توكاك تكىن»، دردنچى «اورتكىن»
 واك كوچوكە «بوقوتكىن» ديديلر [۳]. بوچوجوقلر ك طرف الهيدن كلديكنە قائل اولان

[۱] مختلف نسخه لردە بو آغاجك اسى مختلف صورته يازاشدر: «فسوق»، قسون، قسوق، شكللردن اوچنجيسى انتخاب ايدەرك مبنە اوصورتلە يازان «تارىخ جهانكشاي» طابى «محمد بن
 عبد الوهاب قزوينى» هر ناصله آلدانمشدر. «فسوق» كله سنك مختلف نسخه لردە داها چوق موجود
 بولونمىسى و بوتون تعريفات، «او آغاجك» «فستيق» اولديغى واضحاً آكلاتيور. [مترجم].
 [۲] اسكى تورك و موغوللر ك «شامانيك» نى تدقيق ايتش اولان تارىخ اديان عالملىرى
 «اورال - التاي» عائله سنە منسوب اولوب اليوم يوقارى آسيادە بولونان قوملر ك «قين آغاجى» نەپ
 پرستش ايتكارىنى آكلاتيورلر «تارىخ اديان»، شانت پى دولاسوسەي، دوكتور بوقەي طرفندن
 موغوللر حقننده يازيلان مبحث، ص ۳۳. «آندره لوفەر» ه نظراً، ساموئيلردە، لاپونلردە،
 چرمەيسلردە، ووتياقلردە لاعلى التعين آغاجلرە ويا معين بر آغاجە، اورمانلرە، چام اورمانلرە
 اعتقاد پك منتشردر؛ قيرغيزلر «آقچە قواق» ي، ياقوت و اوستياقلر «قرەچام» ي تقدیس
 ايدەرلر؛ بالخاصە يدى چامدن متشكل اورمانلر واردر. نو كچي حسيات فينوالردەده واردر،
 «ئەستونيا» دە هر عائله نك حاميسى اولان بر آغاج واردر كه اوكا سياه طاووقلر قربان ايدەرلر
 «آندره لوفەر»: آنتروپولوژى قاموسى، شامانيك حقننده كي مبحث - پارس، طابىع دووان،
 ۱۸۸۹ «توركلر ك دين و اتنوگرافيسى حقننده كي اك مهم اثر «رادلوف» ك Aus Sibirien» يدر
 «ايكنجى طبع، ۱۸۹۳» [مترجم].

[۳] بو اسم حقننده قطعى بر شى سويلەمك ممكن اولاميور. «فلا پروت» چنيلردن نقلاً
 اوى «بوقا، بوقا» شكلندە قيد ايتديكي حالە، «تارىخ جهانكشاي» نسخه لرنده بو اسمە
 «بوقو، بوقو، بوقا، بوقا» شكللرنده تصادف اولونيور. توركلر آرەسنده بوايكي اسم دە شايدەر

او یغورلر، ایچلرندن بریتی حکمدار یامعه قرار ویردیلر. «بوقوتکین» حسن، منانت رأی، ذکا اعتباریه دیکرلرینه فائق اولدینی کی مختلف طایفه لک خطرینه ده واقف بولوندیغدن عمومی اونی تخته اصعاد خصوصته اتفاق ایتدیلر. [تاریخ جهانکشی، ج ۱، ص ۴۰-۴۱]. بو افسانه داها اوزوندیر؛ موضوع یحتمزه دوغرودن دوغرویه تعلق ایتهدیکی ایچون یالکز باش طرفنی نقل ایله اکتفا ایتدک. ایشته بو آغاچدن دوغان چو جو قور افسانه سی، «رشیدالدین» ک نقل ایتدیکی دستی دن دوغان چو جو قور افسانه سنه پک مشاهدیر؛ بز یالکز بو مشاهیتی قید ایله اکتفا ایدیورز.

۳

بقای بشریت افسانه سی

«رشیدالدین» دیرکه: (بوتون موغول قبیله لری نوح علیه السلامک اوغلی «یافت» ک احقادیدر. «یافت» «ابولجه خان» ده دیرلر؛ بوتون تورک قبیله لرینک جدی اودر [۱]. بولندن تقریباً ایکی ییک سنه اول، موغول قبیله لری سائر تورک قبیله لرله ایی کچنه مدیلر واونلره حرب آچدیلر [۲]. معتمدالقول مورخلرک بیاننه نظراً [بورادن آشاغیسنی «بلوشه» دن دکل، عیناً ابوالغازی دن آلپورز] جمله موغول خانهلری [۳] بریرده اندی؛ او و مال شویله یاغما اولدی که کیمسه قورتولما یوب-سوخ خان-بویوکلرینک جمله سنی قیلیدچدن کچیردی. و کوچوکلرینی قول ایتدی. هر بریسی برین آلوب کیتدی و موغولدن هان هیچ بر فرد

مثلاً امیر کبیر قیزیل بوغا پک معروف اولدینی کی جنکیزک سکزنجی جدی ده بوغا خاندیر، نه کیم عثمانلی حکمدارلرینک اجدادی آراسنده ده بوغا خان وارد. «بوغو، بیغو، بوقو» شکلرنده کی کله یه، کلنجه بوده «کیک» معناسنه در: سلچوقیلرک اجدادی آراسنده «بیغو» یه تصادف اولونابیلیر [مترجم].

[۱] بو جمله نک معناسنی لایقیله آکلامق ایچون، کرک «رشیدالدین» کتر، کرک اونی تعقیب ایدهن «ابوالغازی»، «میرخوند»، «خوندمیر» کی مورخلرک موغوللری تورکلرک برشعبه سی عدایده رک، مستقل بر موغول عرقنک موجودیتنه قائل اولمادقلرینی بیلده لیدر.

[۲] «رشیدالدین» بونی اون دردنجی عصرده یازیوردی. دیمک اولپورکه موغوللرک مغلوبیتی تخمیناً قبل المیلاد آلتنجی عصرده اولمشدر. بو تقویم مسئله سی اوزرنده اوزون اوزون توقف ایتیه جکز؛ اوکا آریجه بر مقاله تخصیصی نیتنده یز.

[۳] خانه دن مقصد چادیر اولالی.

قالمادى . قالانى دخى بركىشى اشىكنه بنده اولدى . الحاصل دنيادن موغول اثرى قالقدى .
 «سوخ» موغولى اوروب كلوردى ؛ ايل خانك اولادى چوق اولوب جمله سى حربده
 دوشمشدى . «قيان» نام بر كوچوك اوغلى واردى . آنى اول سنه اولندىرمىشى . و ايل
 خانك «نكوز» اسمندى بر كوچوك قىرنداشى اوغلى وار ايدى . «قيان» ايله ياشيت اولوب
 بودخى اول سنه كىتخدا و اوبارق اولمشدى . بو ايكيى بر مجعده كى آدمرك اللرينه دوشمش
 اولغله اون كون كچدكه بر كچه ايكيى دخى خاتونيله آتلا نوب قاچدى و ولايته كلوب
 عدودن قورتولان دىرت درلو مالك يعنى آت ، دوه ، طاوار و قويونك دىردندن دخى
 بر چوق بولدىلر . و ايكيى مشاوره ايدوب برى برينه ديدىلر كه : «اكر خلقه واروب
 اولاشلم ديسهك ، دىرت طرفده كى خلق بوسبوتون بزه دشمن . اكر وارمايوب يوردمزده
 دورسحق بر يوريانه طوران دايانمق اولمز . پس اييسى بودر كه بر طاغ ايچنده آدم يولى
 دوشمز بر محل ازلته كورمهلى» ديه ماللرين سوروب طاغ ايچنه واردىلر . بر صارپ طاغ
 ايچنده قار ييغىلمش يوله اوغرايى وىردىلر . طاغك اوستنه چيقوب اوتة يوزينه قوندىلر .
 و كوزة لجه دولاشوب كوردىلر كه كندىلرى كلكلىرى يولدن باشقا هيچ يول يوق . اول
 دخى اويله يول ايدى كه بردوه يا برآت يوزامكه يورور ايدى . اكر آياغنى ياكش كتورسه
 ييك پاره اولوردى . طاغ ايچرىسنك كنىشلكى نهايت بولمازدى . آقار صولر
 و چشمه لر ، درلو درلو سبزه زار و ميوه لر و آغاچلر و انواع شكارلر وار ايدى . آندە
 اول ىرى كوردكه تا كرى يه شكرلر قىلدىلر . حيوانلرينك قىشين اتن و يازين سودين
 يىوب دريسين كيدىلر . طاغلر ك قارى ايدى . اول محله «اركنه قون» تسميه ايتدىلر . اركنه
 معناسى طاغك بوغازى و كرى ديمك اولور نجه سنه لر بو ايكي كشى نك اولادى اركنه قون
 ايچنده طوروب اكنه بويىنه اوزايوب يايىلدىلر دىرت يوز يىلدن زياده اركنه قون
 ايچنده اوطوروب ماللرى و عددلرى اويله تكىتر ايتدى كه آندە صيغما دىلر . اول سبىدن
 يريره طوبلانوب مشاوره يه اوطوردىلر . آندە ديدىلر كه : «آتالرمزدن ايشيتىشمىز ، اركنه
 قون طشره سنده كنىش ىرلر و كوزهل ولايتلر و ارايمش . بزم يوردىمىز قديم اول ىرلرذر .
 تاتار باشدن اوزكه قوملر بزم صويمىزى قىروب يوردمىزى آلمش . تا كرى يه يوز شكر
 يوزمانده بزم حالىز اويله دكلدر كه دشمندن قورقوب طاغ ايچنده قاپانوب اوطورم .
 طاغ آراسنده يول اىزليوب بولارق كوچوب چىقمالى ، هر كىم دوستم ديسه آنكه كوروشملى» .
 جمله سى بوسوزى معقول كوروب چىقمغه يول آرادىلر ، بولامادىلر . برده ميرجى ايتدى :

« بونىدە بىردەمىر مەندى تاغ واردى، دەمىرى اري تىسەك اولوردى ». اول ېرى واروب كوروب كەلدىلەر، و آنى معقول كوردىلەر. خلقى اودون و كومورە صالحىلەر. طاغاك كىنىش محله بىرقات اودون بىرقات كومور قويدىلەر. طاغاك اوستى واوتە يوزىنى و ېرى يوزىنى دولدوردىدە تىش درىدن كىروك ياپوب تىش ىردن قوردىلەر. يىرىكوب كىروك باصدىلەر. خدانىك قدرقى ايله آتش قىزدىدە تاغ دەمىر اولوب آقپوردى و يوكلو دوه چىقاقق قدربول يول اولدى. كون و آنن وساعت وزمان بللە يوب طشرە چىقىدىلەر. آندىن ېرى موغولاك رىسمىدركە اول كونى عيد ايدەرلەر. بىرپارە دەمىرى آتشە سوقوب قىزدىرلەر. ابتدا « خان » دەمىرى طوتوب اورس اوزرە قويوب چكىچ ايله اورور، آندىن صوكرا بويوكلى اورور. اول كونى غايت عزيز طوتارلەر. طاغدىن چىقوب آتارلى ولايتە عودت ايتىدلىرىدەر. [۱].

بر چوق نقاط نظردىن، بو افسانە ايله، « جمشيد » ك بشرىتى محقق بىر فلاكتىدن قورتارىدىغى كوستەرن « وار Var » افسانەسى آراسىدە بويوك ماسابىلەر واردىر. سامىلىك « طوفان » افسانەسىلە بويوك بىر قىزى اولان بو ايران افسانەسىنە كورە، « جمشيد » سلطنتىك اوتىجى عصرىدە « اهرىمزد » دن مەهم بىر امر تاقى ايتىدى: يىر آلتىدە بىر شەر انا ايدىلەر كى يىروزىدە كى ھىرشىدن اورايە بىر نەمونه، بىر تىخىم وضع ايدىلە جىكدى؛ چونكى، مؤخرآ، ايران عالمى بو تىشكىل ايدە جىكدى.

[۱] شجرۂ تركىە ترجمەسى، وفىق پاشا، [ص ۴۳ - ۴۸]. غازان خان زمانىدە، « رشىد الدىن » ك جامع التواریخىدن صىكرا پادىشاھك امرىلە منظوم بىر « شىنامە جىنگىزى » بازان « شمس كاشانى » ارىكنە قون افسانەسىنى شاعرانە بىر صورتدە تصوىر ايتىشدر.

حكیمان مارا زېنھان مەكن	كر آكاھى از روزگار كهن
چە دانى چو احوال دىرىنەرا	بىكو سركىزىشت پىرىنەرا
كە بعد از او غوز خان بسالى هزار	مغل را در آن ملك چون كشت كار
شىندىم كە در روزگار قديم	در آن لشكر افتاد جىنگى عظيم
.....	

يىتلىلە باشلايان بو كوزەل شەر پارچەسى، تورك افسانەسىنىك عجم شاعرىنە نە قىيىتلى بىر موضوع تىشكىل ايتىدىكىنى كوستىرىيور. « بلوشەنك » نىك « جامع التواریخ » مدخلى « ندە يالىكز پارس كىتبخانە » مىلىسندە بىر نەسخەسى موجود اولدىنى ادعا ايدىلن بو قىيىتلى اثرى « كاتىب جلى » كورمىشدر: [« تاريخ غازان خان » نظم فارسى شمس الدىن محمد الكاشى التوفى فى زمن السلطان ابو سعید الجىنگىزى فى حدود سنة ۷۳۰ ثلاثين و سبع مائة تقريباً « كشف الظنون، بولاق طبعى، ج ۱، ص ۱۷۶]. بو اثرىك قىمتدار مىنياورلرلە مزىن ك نفىس ومصنع نەسخەسى حمىدىە كىتبخانەسىندە بولونمىدەدر « لالا وفى، ۳۵۴ » [مترجم].

بو «جشید» افسانه‌سی، هیچ شبهه یوقدرکه، زردشتیلکه کیره رکن ایچه تحولاته اوغرامش، اوتب سندن بری سندن کیلیمش قیصا تیلیمشدر؛ چونکه بو افسانه‌نک «آوستا» نک زمان تحریرندن چوق مقدم اولدینی شبهه سزدر. پکاءلاحس اولونیورکه اولجه «جشید» بشریتک مستخلصی، کائناتک برنجی حکمداری، وانسانلره «اهرمزد» ک قانونی کتیزه ن پیغمبر اولمق اوزرده تاقی ایدیلیوردی. مؤخرآ «مازده ئیزم» ایلک انسان اولارق «کیومرث» Gayomart ی، واونک ایلک چوجوقلری اولارق «Mashya» و «Mashyana» یی میدانه چیقارنجه، «جشید» موقع قدیمی بونلره ترکه مجبور اولدی. طبقی بونک کبی، «زردشت» میدانه چیقنجه ایلک پیغمبر اولارق ده قالامادی. واوزمان «آوستا» ده مندرج یکی برفسانه تشکل ایتدی: اوکالظرآ، جشید، «اهرمزد» ک دینی تعیم وظیفه سنک آنجاق «زردشت» طرفندن ایفاییدیله بیله جکنی سوبلیه رک بو وظیفه یی قبولدن امتناع ایتشدر.

اساساً بوندن باشقا، نه «آوستا» ده نه ده سائر پهلوی متلرنده، ایرانیلرک، «جشید» ک انشا کرده سی اولان «وار» دن چیققلرینه دائر هیچ برقیده تصادف اولونمورکه، بوده، بو افسانه‌نک لایقینه نقل و محافظه ایدلمه دیکنی وحتی آدم عقلی براضصاره اوغراتیلدینی اثبات ایدیور؛ اودرجه ده که ایرانیلرک اوراده ناصل ونه قدر یاشادقلری بیله بیلنمیور. «آوستا» ده کی افسانه ایله سامیلرک «طوفان» حکایه سنی یکدیگرندن آیران فرقلر عیناً موغول افسانه سنده ده بولونمقده ووده طوفان افسانه سندن عین صورته آیرلمقده در. حالبوکه بوتلقی «مازده ئیزم» ده سامیلرک کندن بوسبوتون باشقا برشکلده در: «آوستا» ده مسطور اولدیغنه کوره، «وار» شهری، یالکز ایرانیلری سحر باز «مالقوش Malkosh» ک وجوده کتیره جکی برقار طوفانندن قورتارمق ایچون یاییلمشدر. زندگی متننک افاده سی، استعمال ایدیلن تعیرات، بونک بوتون انسانلره دکل، یالکز ایرانیلره عائد اولدیغنی واضح برصورته کوستر مکده در. خلاصه، بوقار طوفانی، برقالقندن، بردشمنلقدن عبارتدی که، تورانیلر، برچوق دفعه لر، ایرانیلری کاملاً محو ویرانی استیلا ایچون، بو واسطه لره مراجعت ایتشلردر.

اکر بویه اولماسه وبوفلاکت سامیلرله تورانیلر ده شامل بولونسه یدی، «وار» شهرنده هیچ برموقعلری اولمایان بوا یکی کتله عظیمه نک قاریغینلری آلتنده محوی ایجاب ایده ردی؛ واکر سامیلرله تورانیلر محو اولسایدی، «جشید» برازو کرا «نخاک» ک امریه محو اولمایا حق واوزون عصرلر تورانه قازشی مجادله ایتیه جکدی. ایشته طبق «جشید» ک «وار» نده اولدیغی کبی،

« ارکنه قون» ده، قومشولرینک مهاجراتنه اوغرامش بر قومک محافظه نفس ایچون مؤقتاً التجا ایتدیکی بر محلدیر؛ یوقسه سامیلرده اولدینی کی [۱]، نسل بشری ادا مه ایچون قالانلرک التجا کاهی دکلدر. خلاصه بوتون بوتفصیلاته استناداً، اوله ظن ایدیورز که، الكاوافق تفرعاته قدر هرایکی افسانه ده موجود خطوط متشابهه، علی العاده بر تصادفک محصولی دکل، بلکه موغول افسانه سنک ایران افسانه سندن مقتبس اولدیغنی کوسته رهن بر دلیدر [۲].

[۱] هند طوفانی « مانو »، یونان طوفانی « پیرا » و « دو قالیون » له عین ماهیتی عرض ایدر.

[۲] چین منابعی بو افسانه یی شو یولده آکلاتیور: تورک لک اجدادی منفرد قبیله لردن عبارتدی؛ اونلرک اسمی « چنه » یعنی « قورت » ایدی، چین ایمپراطورلردن بری « هیونخ - نو » هیئت متفقہ سندن برینی محو ایدنجہ « چنه » لردن بشیوز عائلہ « آلتون طاغ » یعنی « کین شان » اوزرنده قالارق دهمیردن آوادانقلر یاپدیلر. نهایت قومشو بر حکمدار اونلرک هپسنی محو ایتدی؛ یالکز بر تک دلیقانی قادی که اونکده الی آیاغنی کسدکن صوکر بر بطاقلغه آتدیلر. بو دلیقانییه دائماً ییه جک کترین بر دیشی قورت کونک برنده اونی « یوقاری قانقلیلر » اینک شمال غربیسنده بر مغاره یه کوتوردی. دیشی قورت اوراده اون اوغلان دوغوردی؛ اونلردن « آسنا » یعنی قورت اسمنده اولانی صوکرادن حکمدار اولدی و « آ - هیان - شه » آدلی بریسی خلکک باشنه کچهرک اونلری مغاره دن چقاردی... « لوفهور » ه نظراً « چین - تیت » دائره مدیته منسوب قوملرده بو قبیل افسانه لر پک شایعدر: یاقوت قبیله لردن بر چوغنک اجدادی و علامت فارقه لری « قاز، قوغو، قارغه » کی حیوانلردر؛ تیتیلر دیشی و ارکک ایکی مایمونک برلشمه سندن حاصل اولشلردر. بالخاصه کویک بر چوق قبیله لرک جدیدر: آله توتلر، آبنوسلر، اسکیمولر، قیرغیزلر بر قیرمزی کویکه بر تاتار برنسنک مولودلریدر « آنتروپولوژی قاموسی، شامانیلک کله سنه باقیکز، پارس - طابع دووان، ۱۸۸۹ ». تورک و موغوللرده کی « اونغون » لک ماهیتی حقنده جامع التواریخک ایلک جلدنده معلومات کافیه واردر. « علم اجتماع دینی » نقطه نظرندن بونلری تحلیل و ایضاح ایتک متخصصلرینه عائددر؛ بز ساده جه اشارتله اکتفا ایدیورز [مترجم].

«آلانغوا» افسانەسى

موغوللار كى تارىخ قىدىمىدىن بىخت ايدىن بوتون مورخلر، «رشيدالدين» باشده اولدىنى حالده، نقل ايدىيورلر كى موغول قىلەلرى كاملا «اركنە قون» «التجا ايدىن» «نكوز» ايله «قيان» كى انسالىدر. موغوللر اوزون عصرلر ايچىندە ياشادقلىرى دائرە جبالدىن چىقدقلىرى زمان رىئىسلردىن بىرى «بورتەچىنە» ايدى. اونك اولادى صيراسىلە شونلردى: «تاجى قيان – تاماج – قايجومارقان – قوجوم بوغول – يقانيدون – سام ساووجى – قالى قاچو – دىبون بايان» [۱]. دىبون بايانك، توركلرك جىد اساطيرىسى «اوغوز» نسلدىن كىلە و «قورلاس» قىلەسندىن «آلانغوا» اسمندە برزوجهسى واردى. اونك بوقايدىندىن «بولقونوت» و «بوقونوت» آدىلى ايكي اوغلى اولدى كى «دورولكان» لرك جىدليردر. «دىبون بايان» كىنج ياشىندە ئولدى؛ و «آلانغوا»، زوجىك عائەسى ياشىندە،

[۱] «بلوشە» نك رشيدالدينە استناداً ترتيب ايتدىكى بوسىلەنامە ايله «شجرە توركى» نك افاداتى يكدىكرىنە موافق دىكلدر. ابو الغازى نك بو خصوصە كى افادەسى عىناً نقل ايدىيورز: [۱] «قيان ايله نكوزك اولادى اركنە قوندى ايكنى هر جاعتى برسالاھ آدىنى آلدىلر. قيان نسلدىن قورلاس آدىلى بر آدم واردى كى آنك نسللى بوتون اوروقلردىن زيادە چوغالدى، آنلرە قورلاس ايلدىرلر. بونسلدىن برشخصى حكمدار ايتدىلر؛ آدى معلوم دىكلدر. وهىشە بوقورلاسدىن حاكم نىصب ايتدىلر. خلق اركنە قوندىن چىقدقلىرى اواندە پادشاهلرى قورلاس اوروغىدىن «بورتەچىنە» ايدى. آنك فوتندە «قوسدل» نام براوغلى واردى، آنى حكومتە كىتردىلر. اول دىخى وفات ايتىدكە «بىچىن قيان» نام اوغلى اولوب آنى حاكم ايتدىلر. آنك وفاتندە «تاماج» نام اوغلى واردى، اونى پادشاه قىلدىلر. ئولدىكدىن سوكرآ آنك «قچى مركان» نام اوغلى خان ايله دىلر. آندىن سوكرآ اوغلى «قوجام بورە» نام اوغلى خان ايتدىلر. ئولدىكدىن سوكرآ «يوكە بندون» نام اوغلى واردى، آنى حكومتە كىتردىلر. آنك دىخى فوتندە «سمساوچى» آدىلى اوغلى خان بىلدىلر. آندىن سوكرآ «قالماچو» نام اوغلى وبعده آنك «تمورطاش» نام اوغلى خلف قىلدىلر. ببعده آنك «مىنكىللى خواجە» آدىلى اوغلى وبودە ئولدىكە «يلدوز» آدىلى اوغلى خان ايلدىلر. يلدوزك ايكي اوغلى واردى، ايكيىسى دە كىندى صاغ ايكنى وفات ايتدى. بىزدىن «دىبون بايان» نام اوغلى وبرىسندىن آلانغوا آدىلى قىزقالدى. آلانغوا بى بويوك دوكونلە «دىبون بايان» «آليويردى». «وفىق پاشا ترجمەسى، ۸۳ – ۸۴» [۱]. ضرورى اولان اسم ياكى شىقلرلردىن صرفىظر، «بلوشە» نك «آلانغوا» بى زوجىدىن آبرى بىرسىلدىن كوسترمەسى غرىبىدر؛ چونكى افسانە يە كورە «آلانغوا» دە، تزوجى دە «قورلاس» لردىن وايكى قاردهش چوجوقليردر [مترجم].

موغول عادات و قوانینک طولره روا کوردیکی مشکل و شایان ترحم وضعیتده قالدی [۱].
آلانغا زوجنک و فانتدن ابی زمان صوکرآ ، برکیجه چادیرنده [۲] یاتارکن ، سحر
وقتی اویانوب باجادن نورانی برایشیک کیردیکنی کوردی . « تیمورلنک » ک سمرقندده کی
مزارنده اونورک قانی اوستندن کیردیکی مصر حدر . هر زردن کیرمش اولورسه اولسون ،
اونور « آلانغا » یه نفوذ ایتدی و برقاچ هفته مرورنده کیه قالدیغنی آکلادی . ارتق
مسئله صاقلاناما باجق بر حال ایشدی ؛ بناء علیه زوجنک قارده شلری طویلانوب بوشنا عتک
اصل و ماهیتی صور دیلر و تهدید ایتدیلر . « آلانغا » باشنه کلنی کمال صفوتله آکلادی .
هر کیجه نورک ایچنده صورتی آق صاری و کوزلری شهلایر آدمک کلدیکنی و سحر و وقتی
کلدیکنی کچی کیتدیکنی سویله دی ؛ و یاقین وقته چوجوق دوغوراجغنی ده بیلدیردی .
رشیدالدین و اوندن نقلاً ابوالغازینک افاده سنه کوره ، خلق بو تفصیلاته ایناندیلر ، چونکه
قادینک اطوارینی پک ابی بیلورلردی . مسئله یی تأیید ایچون نوبته بکه یوب بو خارق العاده
حالی بالذات کورمک ایسته دیلر و کوردیلر . دو قوزایک ختامنده « آلانغا » اوچ چوجوق
دوغوردی : « بوغون قاتین » ، « بوغوسالچی » ، « بودنجیر » . ایل بو صوکنجی یی خان
ایتدیلر که جنکیز و تیمور و موغولک داها پک چوق اوروغلری اونک نسلندندر . بو اوچ
چوجوقدن اولان ایللرک جمله سنه « اریون نیرو » دیرلر که بونک معناسی « پاک نطفه دن »
دیمک اولور . کورونیور که موغوللر اکثریتله اسمر وقاره کوزلی اولدقلری حالده

[۱] طول قالان قادین عائله سی نزدینه عودت ایده مزیدی . فقط ، زوجنک عائله سی ، اگر
قادین اوده قالمی ترجیح ایتمزسه ، اونی کیفرینه کوره تکرار اولندیره بیلیرلر و اونی بر اسیرکی
تلقی ایده رلریدی . تعبیر دیگرله ، قادین تأهل ایدنجه ارکک عائله سنک اشیا سندن اولیوردی . مدنیتری
هیچ بر صورتله موغوللرک فوقنه یوکسه له یین اسکی اسلا ولرده ده بویله ایدی . [رامبو ، روسیا
تاریخی ، ۱۸۷۹ - ص ۳۴ ، ۳۵] . آلانغوانک شایان ترحم بر وضعیتده قالدینی حقنده « بلوشه »
طرفندن سردایدیلن بو ادعا ، « رامبو » نک شهادته رغماً یا کلمشدر : افسانه یه نظراً آلانغا ، کندیسنک
یچون قباحت ارتکاب ایتدیکنی صورانلره قارشى : « هر نه قدر نسادن ایسه مده بر چوق قوم بنی
پادشاه ایدنمشدر ؛ کندیمی و بونجه ایلی و ایکی اوغلمی خلکک ایچنده خجیل ایده جک بویله ایش
یا پاریم ؟ » دیه کندیسنک ایل آرا سنده کی موقعنی پک اعلا کوسته ریور [مترجم] .

[۲] موغوللر بویوک آراهه اوزرینه قورولش چادیرلرده اوطورورلردی . بو چادیرلرک پک
بویوکلری واردی . خاقان اعظم نزدینه کونده ریلن اوروپالی سیاحردن بری یوله بویله بر آراهه
ایزینه تصادف ایتدیکنی و هرا یکی تکرار آرا سنده کی مسافه نک اون مترو اولدیغنی سویلیور . بو
چادیرلر ، بویوکلش دالدر ، دکنکر اوزرینه صوکنجه جک بر حاله قونولش قوماشلر قابلامقلا
وجوده کتیریلیدی .

جنکيزك اجداد و احفادی اکثریتله ماوی کوزلی و صاری صاحلی ایدیلر؛ حتی «رشیدالدین» نقل ایده رکه «قوبیلای» دوغدینی زمان، چوجوغلک اسمر وقاره کوزلی اولدیغنی کورهن بویوک باباسی «جنکیز» چوق متحیر اولمشدی. موغوللرک اسکی دؤرلرندن بحث ایدهن بوتون مورخلر، بونک صرف «آلانغوا» دن موروث اولدیغنی سویلرلر. حالبوکه بر ویاقاچ تورک قبیله سنک اسکی بر ماضیده «فین» اصلندن بعض قبیله لرله امتزاج واختلاط ایتمه سی وبو حادثه نك اوندن منبعث اولماسی داهای محتملدر. هر نه اولورسه اولسون، «آلانغوا» حکایه سنک بوقادین ویا عائله سی طرفندن - بر خطایی صاقلامق مقصدیله - ایجاد ایدلیدی، یاخود داهای ساده جه، جنکیزخان زماننده عائله حکمداری به بر ماهیت سهایه ویرمک مقصدیله میدان چیقارلیدی واردر. هرایکی اعتبار ایله ده بو افسانه نك منشائی تدقیق ایتک فائده دن خالی اولاماز. [۱]

«مسالك الابصار» مؤلفی «آلانغوا» حکایه سنی «واقعه مریم» [۲] ک بر تقلیدی عد

[۲] «رشیدالدین، میر خوند، خوند میر» کبی، توزک تاریخی تورک پادشاهلری نك امریله یازان مورخلر، بو افسانه بی تأویل ایچون، غایت غریب بر ادا ایله؛ قدرت ربانیه نك هر شی یاپایله جکی بیان و حضرت آدم له حضرت عیسی مثال اوله رق ذکر ایده رلر. «آلانغوا» افسانه سنی ایستر ایسته من حسن تأویله مأمور بر اسلام مورخنک ناصل مشکلاته معروض قالدیغنی «میر خواند» ک طرز افاده سندن پک اعلا آکلاپورز: «... اما الان قوا از عجایب قصص و غرایب اخبار است و اگر کشتی بنظر امعان در نکرد امثال این قضایا در کار خانه قضا و قدر بعید و بدیع نماید چه حضرت مهین بیچون و صانع کن فیکون تعالی و تقدس جهت اظهار آثار قدرت در بعضی از منته و قرون امری غریب و چیزی نادر عجیب احداث کند تا موجب اعتبار اولوالابصا و سبب اتقاه اخبار و انزجار اشرار شود و یکی از آن جمله ایجاد اشخاص پسریست بی پدر و بی مادر مانند آدم علیه السلام یفعل الله ما یشاء و یحکم و ما یرید دیگر آفریدن عیسی علی نبینا وعلیه السلام...» [روضه الصفا، بشنچی جلد، ص ۹]. «میر خواند» بو غریب و صیفتیلی طرز ایضاحده کندیسنه یار دیمچی بولمق ایچون بعض حکما و مورخنک بوکا مائل بر طاقم افاده لرینی قیددن صوکر، بردن بره، قضیه نك دلالتله محتاج اولان مقدمه سنی بر نتیجه شکنده عرض ایدیور: «... مصداق این مقال قضیه الان قواست» [عین جلد و صحیفه]. بو تحف منطق اوپوی هر حالده چوق معنی داردر. «بلوشه» نك «غور میر» کتابه لرینه دائر نشر ایتدیکی مقاله ده، عجم مورخلر نك بوزوراک تأویللرینه آلدانه رق «آلانغوا» افسانه سنی واقعه مریم دن مقتبس عد ایتسی چوق یا کلیشدر؛ موما ایله بو فرضیه دن فارغ اولدیغنی - ۱۵۹ نجی صحیفه به باقیز - آکلتیرکن، ینه یا کلیش بر طاقم سبیلره استناد ایدیور. حالبوکه «تورک - موغول» تاریخی یازانلرک تورک پادشاهلرینه یاراعق ایچون بو مشابقت ناصل نزورله احداث ایتدکری دوشونولورسه، «آلانغوا» افسانه سیله واقعه مریم آراسنده یشین واوزاق هیچ بر مشابقت بولونمادیغه قطعیتله حکم اولوناییلر [مترجم].

[۲] «بلوشه»، ره و آکره ثولوزیک «۱۸۹۷، ج ۱، ص ۲۲۷» سمرقند کتابه لری.

ایدیور؛ هر حالده شوراسی محققدرکه « تیمور » زماننده ، بونکله حضرت فاطمه آره سنده بر مناسبت تصور اولونیوردی . « میرانشاه » تر به سی کتابلرنده « آلانغوا » واقعه سیله حضرت علی نك چوجوقلری آراسنده رابطله تصور اولونمقده در : [کامر اسباط اسدالله الغالب] افاده سی بونی کوسته ریور [۱] .

« تیمور » ک تابوتنده کی کتابه بو خصوصده داها ایلری کیده رک « بودنجیر » ک حضرت علی اولادی اولدیغنی ادعا ایده رکی کورونیور [۲] . مع مافیه کتابه نك بوقسمی اوقدر واضح دکلدرد؛ وپک محتملدرکه بوندن « آلانغوا » ایله حضرت فاطمه آراسنده بر مشابته قصد ایدلش اولسون .

تیمور و معقلری زماننده حضرت فاطمه ایله آلانغوا آراسنده بر مشابته تصور اولونمش اولسه نیله ، الیوم بویه بر مشابته احتمالی اورتهدن قالدر مق ایجاب ایدرد . حضرت فاطمه نك فی الحقیقه اوچ چوجوغی اولمشده اونلردن بری کوچوک یاشنده تولش در ؛ حضرت حسینك ولادتنده ایسه ، وقت معیندن اوچ آی اول دوغمش اولماسیند باشقا هیچ بر فوق العاده لك یوقدر . حضرت حسین امام علی نك ایکنجی اوغلی اولدیغنی حالده اماملرک اونك اولادندن اولماسی ، آلانغوانك کوچوک اوغلی « بودنجیر » ک کوچوکا کینه رغما حکمدار اولماسنه وجنکیزک « بودنجیر » اولادندن کله سنه بکزیور سده ، بو ، غایت بعید بر مشابته در .

[۱] کذا ، ص ۲۱۰ و ۷۴ .

[۱] فتمثل لها سواسية أباً و ذکراته من ابنه امیر المؤمنین علی بن ابی طالب « سمرقند کتابلری ص ۷۲ . . » « پرهوک » سیاحتنامه سنك ایکنجی جلدنده « ص ۱۰۵ » ، شبهه سز بودیزم محصولاتندن بریتیت افسانه سی نقل ایدیورکه « آلانغوا » ایله مناسبتی یوقدر : [« لومبو-موکه » نك ، زوجہ سی « شینگ-تسا - تسو » صو آلق ایچون براوچورومه کیرمش واوزرنده بودایی تقدیساً بعض شیلر محکوک برطاشک اوزرنیه دوشمش . بوسقوطدن کبه قالان قادی ۱۳۵۷ ده « چونغ - قابا » بی دوغوردی که ، او ، مؤخرأ « لاماقیزم » ک مجدددینسی اولمشدر . داها آن تولنده بیاض بر صقاله مالک اولان چونغ - قابا در حال قونوشمغه باشلادی ...] موغول اقوامندن « چوروس » لر آراسنده شایع بر افسانه « آلانغوا » افسانه سنه اولدجه بکزه ر : چوروسلر « چالیندا بودون » اسمنده ، شبهه سز اساطیری ، براصله منسوبدرلر ؛ افسانه یه کوره ، اوده « بودنجیر » کی معجزه کاراته بر صورتده دوغمشدر . والده سی ، « قویت » لر اوزرنده حکمران بر سلاله تأسیس ایدن « یوبوغون مرقان » ک زوجہ سیدر . مع مافیه بوراده ده باکر برمادردن دکل ، فقط ساده جه قدسی بر طرز تلقی دن بحث ایدلکده اولدیغنی کورولمکده در . [پالاس ، ۱ ، ۳۴ ، هوواریتک موغوللر تاریخنده برنجی قسم ، ص ۵۹۲]

« غورمير » كىتابى لىرىنە دائىر ئىش ايتىش اولديغىم بىر ماقالەدە [۱] اسلام مورخلىرىنىڭ اقوال قىلىشى لىرىنە استىداداً « آلانغوا » افسانەسىنىڭ واقىئەسىدىن مۇقتىس اولدىغىنىنى قبول ايتىشدىم .
 اورته آسايەدە پىك اسكى زماندىن بىرى نىسپۇرىلر كى موجودىتى ، « اونك خان » كى پىك اسكى بىر زماندە خرىستىيانلىقى قبول ايتىش اولماسى بىر نۇقتە نىظارى بىر يۈك بىر قوتلە ايلرى سوريىوردى ؛
 مە مافىە ايكى مختلف سېدىن دولايى بىر فرضىدەن وازچىمىك ايجاب ايدىيور : اول « آلانغوا »
 نوردن حاملە قالدغىنى زمان بىكارىتى مۇحافىزە ايتىيوردى ؛ ئاىاً اونك « حضرت مېرىم » ياخود
 « بوداسا قىامونى » نىڭ والەسى « مايا » كى بىر تىك دىكل اوچ چوچوغى واردى . كورولىور كە
 بىر بويوك ، ايتىچى فرقلر ايكى افسانەنى ھام بىر بىرەنە تىقريب ايتەمىك لىزومنى آكلاتيور .
 ھىر حالەدە شوراسى مۇحققدر كە بونى « قالە والە » نىڭ باشىدە اولدىغىنى كى تىكوىنە عاىد اسكى بىر
 تىقنىك بىقىسى عىد ايتەملىدر . « زىر دىشت » افسانەسىنىڭ كى غىرىب وقىلەرنىڭ بىرلە بىر
 « آلانغوا » افسانەسى آراسىدە بىلكە بىعض مۇشابتلر واردى . معلومدر كە بىر ايران مۇجدد
 دىنىسى مۇتەقباً اوچ قادىنلە اولغىش وايلك ايكىسىدىن اوچ اركك اوچ قىز چوچوغى دىنبايە
 كىشىدر ؛ اولردن اوچىچىسىنىڭ اسمى ايسە « ھوۋغوى Hvogvi » ايدى .

افسانەنىڭ رىوايتە كورە « زىر دىشت » اوچ كىرە آيرى آيرى اوگا تىقريب ايتىك
 ايتىستە مۇشەسەدە ، نۇتفەسى ھىر دىفە يىرە دوشمىش [۲] و « ايزد نىر يوزنىك Néryoseng » اونى
 طوبىلا يارق سىستاندە كى مشهور « كىانسايى Kyênsâi » كولىنە وضع ايتىش و « ايزد آرد وىسورا
 آناھىتا » نىڭ قومانداسى آلتىدە كى دوقسان دوقوز بىك پىرىنىڭ مۇحافىزەسە تودىغى ايلە مشدر .
 وقت موعودى كىلجە [۳] بىر با كىرە كولى كىرۈپ بىقانىھىق و مەجزە اثرى اولەرق زىر دىشتىك
 نۇتفەلەرنىڭ حاملە قالاچقىدر [۴] . ايتىستە زىر دىشتىك كى صولك دوقاچق اوچ اوغلى يىغى
 اوچ مىسىح – كە بىعت بىعدالموت وظيفەسىنى ايفا ايدە چىكلردىر – بىر صورتە دىنبايە كە چىكلردىر .

[۱] رەۋۋا كە ئولۇژىك ، ۱۸۹۷ ، ص ۲۲۸ و مۇتەقاب .

[۲] بىر افسانەدە « آنىكە تىل دۈبەررون » طىرفىدىن كۈستىرلىش بىر تىحول موجوددر .
 اونك « زىنداۋەستا » سىندە [ج ۱ ، قىسم ۲ ، ص ۴۵] يۈكا دائىر تىقىلاتە تىصادف اولونابىليرسىدە ،
 بىر اودە بىر نۇقتە اوزىرىدە داھا فضلە توققى لىزومىسز عىد ايتىم .

[۳] بىر افسانە ھىقندە « دارمىستە تر » كى « زىنداۋەستا » سىنە باقىز [ج ۲ ، ص ۵۲۱] . بىم
 « رەۋۋا كە ئولۇژىك » دە [۱۸۹۶] دە مۇشىر « تارىخى و افسانوى پىلوى مۇتلىرى » نام
 ماقالە مەراجعت ايدىكىز .

[۴] بىر افسانە ايلە ايرانە چوق بىعد اولان « قىرغىز » لىك بىر افسانەسى آراسىدە بىر يۈك بىر
 مۇشابت واردى . قىرغىزلر قىلەلرىنىڭ مۇشائىنى شوىلە كۈستىرلىر : بىر ھىكمدارك اوتوز دوقوز

ایران افسانه‌سیله موغول افسانه‌سی آره‌سنده نا قابل اعتراض وېك واضح فرقلر بولونديغی محققدر. مع‌مافيه، موغول افسانه‌سی شكلنی دكيشديرمش اولاييله جكي كې، ایران افسانه‌سنگ ده شكل قدیمندن چوق بعید بولونديغی محققدر. ایران افسانه‌لرينك «يكي مازده‌ئيزم Néo-Mazdeïsme» دورنده پك اساسلی تعديلات و تحولاته اوغرا دیني معلومدر؛ اساساً «آه‌ستا» نك اك صوك تحری بوزمانه مصادفدر. بوتعدیللر، بعضاً، «جشید» ك «وار» افسانه‌سنده اولدیني كې، عاداتا يكي باشدن يایمق درجه‌لرینه قدر كیشمشد. كمال قطعیتله ادعا اولونا ماقبله برابر، اوليله كورونیوركه، كول‌صولرندن اوچ باكره نك حامله قالماسی افسانه‌سی، بابالرينك وفاتندن اوزون مدت صوكرا دنیایه كله جك اوچ مسیحك ورودیني ایضاح مقصدیله ترتیب اولونمشد. «آه‌ستا» ده داها بوكي برطاقم دكیشديریلش افسانه‌لر واردركه، اونلردن بعضیلری، اسكي شكلی تماماً اورتوله‌میه جك قدر مهارتسزجه تبدلاته اوغرا تیلیمشدر. بو افسانه اولجه «زردشت» ك زوجیه‌سی طرفندن دنیاده فوق‌الطبیعه بروطفه ایفا ایده جك اوچ چوجوق دوغورولماسندن عبارت ایكن، مؤخرأ، سائر برطاقم علاوه‌لره شكلی ده كیشديریلشدر. موغول افسانه‌سینه كلنجه، اوندهده مطلق مهم تبدلر اجرا اولونمشد و افسانه‌ده بونك صریح دلیللری موجوددر: نورك مولودی اولان اوچ چوجوقدن مشهور اولان یالكر «بودنجیر» در؛ چونكه جنكیز سالاه‌سی اوندن كلیور. دیگر ایکی چوجوغه كلنجه، اونلرك افسانه‌سی حقنده برشی یانیمور؛ اونلرك حیات و مناقبی غائب اولمشدر.

*
**

توركلرك دینی افسانه‌لریله «مازده‌ئيزم» اعتقاداتی آره‌سنده تعین واره‌یه چالیشدیغمز برقاچ نقطه‌ مشابته، بلکه بعضیلری طرفندن بر بداهت مطلقه حصوله کافی عد

خدمتجیلی بر قیزی واردی. بر کون قیز خدمتجیلریله برابر سطحنده بر نوع کوپوك موجه‌لن بر كول کنارنده کزینوردی. قیزلر تجسس سائقه‌سیله اوکا یاقلاشه‌رق کوپوكی الریله قییمیلداتیدیلر. بر قاچ زمان هرورنده ییچاره‌لر که قالیدیلر. حکمدار هپسنی قوغدی؛ اونلرده بر اورمانه کیده‌رك وضع حمل ایتیدیلر؛ وقیرغیزلر بوصورتله میدانه کلدی. ساخته بر اشتقاق اویونی، «قیرق‌قیز» - «قیرقیز» - «قیر غیز» بوکا دلیل اولارق کوسته‌ریلیور. «قاله‌والا» ده، هوا باکره‌سی و «ایلا» نك قیزی «لوئونوتار» ده کیزدن که قالارق یدی عصر نهایتده «ابدی رونوتیا» بی یعنی مشهور «وایناموینه» ی دوغوریور. بوتکونی افسانه‌ی «آلانوا» دن فرقلی عد ایتکده‌یز. اللجی رونوده‌کی «ماریاتا» افسانه‌سته کلنجه، اوشبه‌سز منشأینی خریستانلقدن آلیور.

اولونماياجقدر. مع مافيه شوجهتي نظردقتدن دورطوتامليدر كه، بومسئله، شرق دينلرينك مقايسه لي تدقيقده ميدانه چيقاجق اك قاريشق ومغلق مسئلهردن بريدر. لايقيه بيلين ايكي دينك عقائد ونظرياتني مقايسه ايتمك، الله لازم كلن معلومات و وثائق بولونديني جهته، نسبتاً قولايذر. حالبوكه شرق توركلرينك وتاتارلرك ديني تدقيق موضوع بحث اولنجه، ايش بوسوتون ده كيشير. بوقوملرك دين واعتقاداتي حقنده هيچ برارديني، ونه قدر مؤخر اولورسه اولسون، بويولده سائر معلومات موجود اولمادي ني ايجون، تورك تاريخ قديمي حقنده كي تدقيقات بالضروره ناقص ومغلق قالاچقدر [۱]. هولري پك ياقيندن كوردن پيزانس مورخلرينك، شرق توركلريه اسكيدن بري مناسباتده بولونان چين وعرب مورخلرينك آناري تماميله تدقيق ايديله جك اولورسه، بلكه بو خصوصده يكي برطاقم معلومات داها الله ايده بيلمك قابل اولور. فقط، هندوايران حقنده اولديني كي، اومعلوماتني لايقيه ترتيب وتصنيف ايدهرك تورك ازمنه عتيقه وقرون وسطاسني لايقيه طانياجق درجهده قطعي معلوماته دسترس اولمق، پك مشكل، عاداتا غير ممكن اولاجقدر.

« رشيد الدين » ك « جامع التواريخ » ي، توركلرك ايلك دوره لري، داها دوغروسي، او ايلك دورلرك افسانه سي حقنده مالك اولديغمز اك مهم وثيقلردن معدوددر. ايلك دورلرك افسانه سي قيديني قويمازمز كلنجه، بو، حقيقت تاريخه نك « جنكين » ك هانكي جديله باشلادينني واضح صورتده بيلمه مكلكمزدن ناشيدر. مع التأسف « جامع التواريخ » بوقدر قيمتلي بر وثيقه اولديني حالده، موغوللرك قبول اسلامدن اولكي دين وعادتلرينه دائر يك آز و پارچه پارچه معلوماتي احتوا ايتكدهدر؛ مورخ اونلري تصادفاً سويله مش و اوزرلرنده توقف ايتكي هيچ دوشونمه مشدر. فقط بو، هيچ بر وجهله شايان حيرت دكلدر: براسلام طرفندن واسلامي قبول ايدهن بر حكمدار نامه يازلمش بر ائرده باشقا درلو ياپيلامازدی. اسلام دين وعاداتندن باشقا بوتون دين وعادتلرك مكروه ومنفور عد ايدلديكي يرزمانده، موغوللرك اسكي دين وعادتلري حقنده بوندن فضله بر شي « جامع التواريخ » ده درج ايديله مزدي. اونده داغينيق بر حالده بولونان معلوماتدن، « مازده ئېزم » تاثيريله علاقه دار بويله درت نقطه استخراج ايديله بيلمه سي، مهم برشيدر.

[مترجمي: كورميلي زاده محمد فؤاد]

[۱] طبق بونك كي، اسكي وثائني مكتوبه نك مفقودتي « تورك - موغول - فينوا » زمهره نك « لنكيتيقي » ني همان غير ممكن قيلبور.